

SAVONIA

OPINNÄYTETYÖ - AMMATTIKORKEAKOULUTUTKINTO
SOSIAALI-, TERVEYS- JA LIIKUNTA-ALA

KORTIT KIINTYMYSSUHTEEN VAHVISTAMISEEN SIJAISPERHETYÖSSÄ

TEKIJÄT: Nanna Koivistoinen
Tuja Mähönen

Koulutusala Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala	
Koulutusohjelma/Tutkinto-ohjelma Sosionomin tutkinto-ohjelma	
Työn tekijä(t) Nanna Koivistoinen ja Tuija Mähönen	
Työn nimi Kortit kiintymyssuhteen vahvistamiseen sijaisperhetyössä	
Päiväys	3.4.2018
Sivumäärä/Liitteet	52/5
Ohjaaja(t) Johanna Komulainen ja Anne Walden	
Toimeksiantaja/Yhteistyökumppani(t) Familiar Itä-suomi perhehoitopalvelut	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Useissa eri tutkimuksissa on selvinnyt, että kiintymyssuhteen muodostuminen sijaisvanhempien ja sijoitetun lapsen välille vie aikaa. Sijaisvanhemmat joutuvat reflektoimaan omaa kiintymyssuhdettaan, osatakseen suhtautua oikealla tavalla heille sijoitetun lapsen tunnetiloihin. Usein sijaisvanhemmat tarvitsevat ulkopuolista apua kiintymyssuhdeprosessin etenemiseksi. Apua ja tukea on mahdollista saada esimerkiksi Perhehoitopalveluiden työntekijöiltä. Kiintymyssuhteen kehittyessä oikeaan suuntaan, sijoitettu lapsi saa elämäänsä korjaavia kokemuksia. Näiden kokemusten tulokset ilmenevät lapsen kehityksen kaikilla osa-alueilla. Parhaimmillaan sijoitetun lapsen tunnetaidot kehittyvät niin merkittävästi, että lapsi pystyy kestämään pettymyksiä, sekä myös sanoittamaan omia tunnetilojaan.</p> <p>Työn tarkoituksena oli tuottaa toimeksiantajan käyttöön työväline, jonka avulla voidaan vahvistaa sijaisperhevanhempien ja perheeseen sijoitetun lapsen välistä kiintymyssuhdetta. Kehitettäväksi työvälineeksi valittiin kiintymyssuhdetta tukevat kortit, koska kyseiseen tarkoitukseen ei vastaavaa tuotetta ole ollut vielä tähän saakka olemassa.</p> <p>Työ oli kehittämistyö, jossa oli mukana myös toiminnallisia elementtejä. Teoriapohjaa työlle etsittiin kirjallisuudesta, Internetistä sekä muista aiheeseen liittyvistä julkaisuista. Työn perustana oli koko prosessin ajan lastensuojelulaki. Kiintymyssuhdetta tukevia kortteja testattiin sijaisperheiden lisäksi myös päiväkodissa.</p> <p>Korttien testauksen jälkeen tehdyssä analyysissä nousi esiin, että korttien avulla lapsen oli helpompi tuoda omia tunteitaan esiin sanallisesti ja sijaisvanhempien on puolestaan helpompaa ymmärtää lapsen tunnetiloja. Lapsen tunteiden ymmärtäminen sekä myös oman käyttäytymisen tiedostaminen erilaisissa tilanteissa, antaa vanhemmalla mahdollisuuden tukea lasta tunnetaitojen kehittämisessä. Toimeksiantajan palveluksessa työskentelevien työntekijöiden on korttien avulla mahdollisuus kartoittaa sijaisvanhempien ja lasten välistä mentalisaatiota sekä kiinnittää huomiota toimintamalleihin, jotka mahdollisesti vielä vaativat kehittämistä.</p> <p>Tulevaisuudessa tulisi kiinnittää entistä enemmän huomiota sijaisperheen sisällä vallitsevaan vuorovaikutukseen ja erilaisten tunteiden ymmärtämiseen. Työssä tuotettujen korttien testauksen yhteydessä tuli esiin, että sijaisvanhempien on hyödyllistä pohtia omaa kiintymyssuhdehistoriaansa sekä tunteita ja käyttäytymismalleja, joita sijaislapsen kanssa normaalissa arjessa ilmenee. Jatkotutkimuksena voisi toteuttaa korttien testaamisen erilaisissa käyttökohdeissa, muun muassa perheneuvolassa sekä työvälineenä päiväkodin toiminnassa.</p>	
<p>Avainsanat sijaisperhe, kiintymyssuhde, mentalisaatio</p>	

Field of Study Social Services, Health and Sports			
Degree Programme Degree Programme in Social Services			
Author(s) Nanna Koivistoinen ja Tuija Mähönen			
Title of Thesis Cards for attachment relationship work on family affairs			
Date	3.4.2018	Pages/Appendices	52/5
Supervisor(s) Johanna Komulainen and Anne Walden			
Client Organisation /Partners Familiar Eastern Finland Family Services			
<p>Abstract</p> <p>In several studies, it has come to the conclusion that establishing a relationship of attachment between foster parents and the invested child takes time. Older parents have to reflect on their own attachment, in order to have a proper attitude towards the emotions of a child placed there. Often foster parents need external help to advance the affinity process. Help and support can be obtained, for example, from employees of Family Care Services. As the attachment relationship develops in the right direction, the placed child experiences a life-changing experience. The results of these experiences are reflected in all aspects of child development. At best, the child's emotional skills develop so dramatically that the child is able to withstand disappointments, as well as to say their own emotions.</p> <p>The purpose of the thesis was to provide a commissioner with a tool to strengthen the attachment relationship between the foster family and the child placed in the family. Cards supporting the affection ratio were selected as development tools because there was no such product for this purpose until now.</p> <p>Work is a development work that also includes functional elements. The theoretical background was sought from literature, the Internet and other related publications. The work was the foundation of the Child Protection Act throughout the process. Relationship support cards were tested in addition to foster families but also in kindergarden.</p> <p>In the analysis of the cards after the test, it was especially emphasized that the cards make it easier for a child to bring their own feelings out of the question, and foster parents are easier to understand the child's emotions. Understanding the child's emotions as well as awareness of one's own behavior in different situations will give the child a chance to support the child in developing emotional skills. Employees working with a client can use the cards to explore the mental ability between foster parents and children and to draw attention to the patterns of action that may still require development.</p> <p>In the future, more attention should be paid to the interaction within the foster family and the understanding of different emotions. When testing the cards produced at work, it became apparent that substitute-hemps would be useful to consider their own affinity relationship as well as feelings and behaviors that are commonplace in everyday situations with a foster child. A further study could be to test the cards in different applications, such as a family counseling and as a tool in the kindergarden.</p>			
Keywords foster family, attachment, mentalization			

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	5
2	SIJAISPERHETYÖN LÄHTÖKOHDAT.....	7
2.1	Sijaisperheiden haasteet.....	8
2.2	Sijoitusten katkeaminen	9
2.3	Sijaisperhetyö Suomessa ja Yhdysvalloissa	12
3	LAPSEN JA VANHEMMAN VÄLINEN KIINTYMYSSUHDE.....	15
3.1	Kiintymyssuhdemallit.....	16
3.2	Kiintymyssuhdehäiriöiden ilmeneminen lapsella.....	19
3.3	Työmuotoja trauman käsittelyyn	21
4	MENTALISAATION MERKITYS VANHEMMAN JA LAPSEN VÄLISESSÄ SUHTEESSA	23
4.1	Mentalisoiminen.....	24
4.2	Vanhemman mentalisaatiokyky	24
4.3	Mentalisaatiokehä	25
5	OPINNÄYTETYÖN PROSESSI	27
5.1	Tutkimuskysymykset	27
5.2	Muut tutkimukset sijaisperheiden kiintymyssuhteista	27
5.3	Teemahaastattelu	30
5.4	Teemahaastattelun toteutus	31
5.5	Haastattelun johtopäätökset	31
5.6	Korttien testaus	33
5.7	Palaute korteista	34
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	36
6.1	Pohdintaa korttien testauksesta	37
7	POHDINTA.....	38
7.1	Eettisyys- ja luotettavuuskysymykset	39
7.2	Opinnäytetyön merkitys.....	40
	LÄHTEET JA TUOTETUT AINEISTOT	42
	LIITE 1: TEEMAHAASTATTELUN KYSYMYSRUNKO	45
	LIITE 2: KYSYMYKSIÄ VANHEMMILLE	46
	LIITE 3: KYSYMYSLOMAKE	48

LIITE 4: KORTTIEN KÄYTTÖOHJE..... 49

1 JOHDANTO

Opinnäytetyömme aihe on kiintymyssuhdetta tukevan työvälineen kehittäminen sijaisperheiden kanssa tehtävään työhön. Toive työvälineen kehittämiseen tuli toimeksiantajalta, Familiar-Perhehoitopalveluilta. Tavoitteena on suunnitella kortit, joiden avulla voidaan tarkastella ja tutkia niin sijaisvanhempien kuin myös sijoitettujen lasten kiintymyssuhdetta. Suurin syy kiintymyssuhteen suureen merkitykseen työssämme on se, että useilla sijoitetuilla lapsilla on vaurioituneet kiintymyssuhdemallit sekä ongelmia vuorovaikutuksessa. Sijoitetuilla lapsilla on todettu olevan myös kyvyttömyyttä tuntea erilaisia tunteita. Heillä saattaa olla myös runsaasti tarvetta kontrolloida kaikkia arkielämään liittyviä asioita, sekä ihmisiä. Valtaosalla sijoitetuista lapsista on vaikeutta hallita omia tunnereaktioitaan ja lisäksi heidän käytöksensä voi olla merkittävästi erilaista verrattuna turvallisen kiintymyssuhteen luoneisiin lapsiin. Edellä mainitut asiat herättävät sijaisvanhemmissa hyvin paljon erilaisia tunteita. Sijaisvanhempien onkin tärkeää käydä läpi omia kiintymyssuhdemallejaan, jotta heidän on mahdollista parhaalla mahdollisella tavalla ymmärtää ja tukea heille sijoitettuja lapsia. Sijoitettujen lasten kanssa toimiessa eivät useinkaan toimi sellaiset normaalit kasvatuskäytännöt, joita sijaisvanhemmat ovat saattaneet käyttää biologisten lastensa kanssa. (Hughes 2006, 76–77.)

Aiheen valintaan vaikutti se, että toinen tämän opinnäytetyön tekijöistä oli harjoittelujaksolla Suomen Perhehoitopalveluissa ja toimi tämän lisäksi myös perhetyöntekijänä eräässä sijaisperheessä kevään ja kesän 2016 aikana. Harjoittelun aikana - ja perhetyöntekijänä toimiessa, heräsi sosiaalityöntekijän ja koordinaattorin kanssa keskusteluja siitä, että sijaisperheiden ja sijoitettujen lasten kanssa työskentelyssä olisi tarpeellista olla konkreettisia välineitä, joiden avulla kiintymyssuhdetta olisi helpompi käsitellä. Päätimme alkaa yhteistyössä Suomen Perhehoitopalveluiden kanssa kehittää heidän tarkoituksiinsa sopivia kortteja kiintymyssuhteen vahvistamiseen. Opinnäytetyössä yhdistyy myös kummankin tekijän suuntautuminen sosionomiopinnoissa. Varhaiskasvatuksessa kiintymyssuhde on tärkeimpiä huomioitavia asioita lasten kehityksessä ja palveluohjauksessa työ tarjoaa puolestaan hyvän mahdollisuuden korttien testaamiseen käytännössä.

Toimeksiantaja kertoi alkavansa kouluttaa sijaisperheitä refleктоimaan yksilöllisesti omia kiintymyssuhdemallejaan. Tähän tarkoitukseen kortit ovat hyvä apuväline ja sijaisperheen vanhemmilla on näin paremmat mahdollisuudet ymmärtää heille sijoitettujen lasten kiintymyssuhteen ongelmia. Kortit ovat hyvä tuki sijoituksen alkuvaiheessa, kun usein sijoitetun lapsen on vaikea tuoda esille omia tunteitaan. Korttien avulla sijaisvanhempien on mahdollisuus ymmärtää heille sijoitetun lapsen tunnetiloja ja käydä läpi omia tunteitaan.

Opinnäytetyö on kehittämistyö, jossa yhdistyy myös toiminnallisuus. Toiminnallisuus tarkoittaa korttien testausta sijaisperhekoulutuksissa ja sijaisperheisiin sijoitettujen lasten kanssa, sekä testausta päiväkotiympäristössä. Toiminnallisen opinnäytetyöhön sisältyy toiminnan organisointi ja toiminnan

ohjeistaminen ja -opastaminen. Siihen voivat sisältyä myös esimerkiksi erilaisten tapahtumien suunnittelu ja toteutus. Vaihtoehtoisina toteutustapoina voivat olla myös, kortit, kansiot, erilaiset esitteet ja sähköiset materiaalit. Toiminnallisessa opinnäytetyössä keskeistä on, että käytännön toteutus yhdistyy raportointiin ja nämä muodostavat eheän kokonaisuuden. Toiminnallisen opinnäytetyön tulee vastata työelämän tarpeita ja olla helposti käytäntöön sovellettava. (Airaksinen ja Vilka 2003, 9–10.)

Suomen Perhehoitopalvelut toimii valtakunnallisesti lastensuojelun edistämisen puolesta. Lastensuojelun edistämisestä Suomen Perhehoitopalveluilla on runsaasti kokemusta usean vuoden ajalta. Yritys suunnittelee ja tuottaa perhehoidon palveluja kunnille. Suomen Perhehoitopalvelut on valmentanut yli 80 perhettä eri puolella Suomea. Yritys tarjoaa kunnille ja kuntien sosiaalitoimille perhehoitopaketin, joka on erittäin kokonaisvaltainen. Palveluun sisältyy myös uusien sijaisperheiden etsiminen. Sijaisperheiden kouluttaminen ja työnohjaus kuuluvat solmittuun toimeksiantosopimukseen koko sijoitussuhteen ajan. Palvelu helpottaa kuntien sosiaalitoimien työtä perhehoidon järjestämisessä ja organisoimisessa. Suomen Perhehoitopalvelut järjestää myös tukiperhetoimintaa. Yritys valmentaa uusia tukiperheitä, joissa lapset voivat viettää esimerkiksi viikonloppuja ja lomiam. (Familiar 2018.)

Familiarin vahvasti tuettu perhehoito mahdollistaa sen, että perhehoitoa voidaan suositella lapselle, jonka elämässä on suuria haasteita. Familiarin perhehoito, joka voi tukea sijaisperheitä vahvasti ja monin tavoin, on inhimillinen ja kustannustehokas vaihtoehto laitoshoidolle ja sen tarkoitus on täydentää kuntien omaa perhekotitoimintaa. Familiarin perhehoitajina toimivat on valikoitu tarkoin ja heidät on koulutettu yksilöllisten tarpeiden mukaan. Kun lapsen sijoitusta aletaan valmistella, sijaisperhe pyritään valitsemaan lapsen etu ja toiveet huomioon ottaen, avoimessa vuorovaikutuksessa palvelun tilaajan kanssa. Koko sijoituksen ajan Familiarin tarjoama tukityöskentely on perhekohtaisesti räätälöityä, ympärivuorokautista ja jatkuvaa, mikä tukee perhettä jaksamaan vaativassa työssänsä sekä mahdollistaa lapsen olemisen perheessä vaikeista haasteista huolimatta. (Familiar 2018)

Uudistetussa lastensuojelulaissa (2007, § 50) lasten sijoituksen ensisijaisena muotona suositetaan perhesijoitusta. Tästä syystä opinnäytetyömme aihe on mielestämme tärkeä ja jatkossakin hyödynnettävissä. THL:n tutkimuksen mukaaan vuonna 2014 Pohjois-savossa oli sijoitettu perhehoitoon 302 lasta, mikä on 60 prosenttia maamme kaikista sijoituksista. Näillä tuloksilla Pohjois-Savo oli kolmanneksi sijalla perhehoitoon sijoitettujen lasten tilastossa. Vain Pohjois-Pohjanmaalla sijoituksia oli Pohjois-Savoakin enemmän ja Pirkanmaalla prosentuaalisesti saman verran Pohjois-Savon kanssa. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2014.)

Lasten sijoituksissa tavoitteena on, että ensimmäinen sijoitus jää ainoaksi. Tämä on lapselle inhimillisin vaihtoehto ja se myös vähentää riskiä joutua laitossijoitukseen. Sijoitus sijaisperheeseen on lapselle miellyttävämpi ratkaisu kuin laitokseen sijoittaminen. Perheeseen sijoittaminen on myös kustannustehokkaampi vaihtoehto kunnalle. (Familiar 2018.)

2 SIJAISSPERHETYÖN LÄHTÖKOHDAT

Sijaisperhe on perhe, jossa vanhemmat voivat olla lapsettomia tai heillä voi olla biologisia lapsia. Tärkeintä on, että perheen elämäntilanne mahdollistaa sijaislapsen tulemisen osaksi perhettä. Tämä edellyttää sitä, että perheellä on riittävästi aikaa ja innostusta paneutua heille sijoitetun lapsen huolenpitoon ja kasvatukseen. Sijoitetuilla lapsilla on usein traumaattisia kokemuksia menneisyydessään, joten sijaisperheen vanhempien tulee voida ymmärtää ja hyväksyä lasten erilaisia, myös negatiivisia, tunteita ja haastavaa käyttäytymistä. (Lastensuojelun keskusliitto.)

Sijaisperhetoiminnalla tarkoitetaan lasten ja nuorten sijoittamista yksityiseen kotiin, jossa heidän hoitonsa, kasvatuksensa tai muu ympärivuorokautinen hoivansa järjestetään. Sijaisperhe tekee sijoittavan kunnan kanssa sopimuksen, jossa määritellään muun muassa perheen saama taloudellinen korvaus lapsen tai nuoren sijoituksen ajalta. Sijaisperheen täytyy sitoutua toimimaan yhteistyössä lapsen biologisten vanhempien - ja muun lähiverkoston kanssa sekä sijoittavan kunnan sosiaalitoimen ja muiden sijoitukseen liittyvien työntekijöiden kanssa. (Lastensuojelun keskusliitto.)

Sijaisperhe on ennen sijoitetun lapsen tai nuoren tuloa perheeseen osallistunut Pride-koulutukseen. Pride-koulutus on ryhmämuotoista valmennusta sijaisperheeksi aikoville perheille. Koulutuksen tavoite on antaa monipuolisesti ja riittävästi tietoa sijaisvanhemmuudesta ja sijaisvanhemmaksi ryhtymisestä. Tärkein valmennuksen osa on taata sijoitetuille lapsille perhe, jossa he saavat yksittäistä turvaa ja huolenpitoa. Sijaisperheiden koulutuksessa keskeistä on saada tuleville sijaisvanhemmille ymmärrys kiintymyssuhdeteorian keskeisestä sisällöstä ja merkityksestä kiintymyssuhteen syntyyn vanhemman ja lapsen välillä. (Lastensuojelun keskusliitto.)

Lastensuojelulaki ja perhehoitolaki antavat tarvittavan lakiperustan opinnäytetyömme tutkimus- ja kehittämistyölle. Lastensuojelulain mukaan lapsi on otettava sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto seuraavissa tapauksissa:

- 1) *”Puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä; tai*
- 2) *lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään.*

Huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan kuitenkin ryhtyä vain, jos:

- 1) *7 luvussa tarkoitetut toimet eivät olisi lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi sopivia tai mahdollisia taikka jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi;*
- 2) *sijaishuollon arvioidaan olevan 4 §:n mukaisesti lapsen edun mukaista.”* (Lastensuojelulaki 2010, § 9.)

Lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan huostaanotetun, kiireellisesti sijoitetun tai lain 8§:ssä tarkoitetun väliaikais määräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolelle. Lapsen sijaishoito voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona tai muualla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. (Lastensuojelulaki 2010, § 37.)

Perhehoito on laitoshoidon nähden ensisijainen lapsen sijaishuollon muoto: laitoshoidon järjestetään, mikäli lapsen sijaishuoltoa ei voida järjestää lapsen edun mukaisesti riittävien tukitoimien avulla perhehoidossa tai muualla (Lastensuojelulaki 2010 § 50). Perhehoitolain mukaan perhehoidolla tarkoitetaan sitä, että lapsen hoito järjestetään joko osa-aikaisesti tai ympärivuorokautisesti perhehoitajan omassa kodissa tai hoidettavan kotona. Kunta tai kuntayhtymä tekee toimeksiantosopimuksen perhehoitajan kanssa tai sopimuksen perhehoidon järjestämisestä yksityisen perhehoidon tuottajan kanssa. (Perhehoitolaki 20.3.2015/263.2§.)

Lastensuojelulain 50 § (8.4.2011/316) mukaan sijaishuoltopaikan valinnassa tulee kiinnittää erityistä huomiota huostaanoton perusteisiin ja lapsen tarpeisiin sekä lapsen sisarusuhteiden, vanhempien ja muiden läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen ja hoidon jatkuvuuteen. Lisäksi tulee mahdollisuuksien mukaan ottaa huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen sekä uskonnollinen tausta. Laitoshuoltoa järjestetään, jos lapsen sijaishuoltoa ei voida järjestää lapsen edun mukaisesti riittävien tukitoimien avulla perhehoidossa tai muualla.

Sote-uudistuksen valmistelun myötä on perustettu työryhmä kehittämään uutta mallia perhehoidon parissa työskentelyyn, jotta perheet saisivat tarpeisiinsa kohdentuvaa tukea ja apua. Perhehoidossa keskiössä ovat lapsi ja lapsen oikeus perheeseen. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsella on oltava mahdollisuus luoda läheisiä, turvallisia ja kestäviä ihmissuhteita. Kaikki toimenpiteet mitä perheeseen tehdään ennen lapsen sijoitusta – ja sijoituksen aikana, ovat tukemassa näitä tekijöitä. Perhehoidon tavoitteena on sen toteutuminen perheen ja lapsen arjen toiminnoissa. Päämääränä on turvata lapselle tasavertainen perheenjäsenyys siinä perheessä, johon hänet on sijoitettu. Lasten ja perheiden yksioollisiin tarpeisiin vastaavan laadukkaan perhehoidon malli on luotu vastaamaan toimintaympäristön - ja perhehoidon moninaistumiseen. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman tarkoitus on vahvistaa lapsen oikeuksia ja kehittää tutkimuksiin perustuvaa toimintaa kaikissa lasta koskevissa päätöksissä sekä palveluissa, joissa lapsia kohdataan. Haasteena perhehoidon uudistuksessa ovat taloudelliset resurssit. Sijaishuollon on tarjottava lapsille ja perheille tukea mahdollisimman pienillä kustannuksilla. Tavoitteena on kuitenkin taata kaikille sijaishuollossa oleville lapsille tasavertaiset sosiaali- ja terveyspalvelut asuinkunnasta riippumatta. Perhehoidon yhtenä haasteena on myös toimintaympäristöjen ja yhteistyöverkoston – sekä toimijoiden moninaisuus. Tästä syystä tiivis yhteistyö lapsen elämään liittyvien sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden kanssa on erittäin tärkeää. Sijaisperheille pyritään joustavasti tarjoamaan heidän tarpeisiinsa vastaavia integroitua palveluja. Hyvin tuettu perhehoito on huomattavasti edullisempi vaihtoehto kuin laitossijoitus. Sijoittavan kunnan sosiaalityöntekijällä on suuri vastuu toimia tiiviissä yhteistyössä sijaisperheen - ja muiden toimijoiden kanssa. Tavoitteena on, että jokaisella sijoitetulla lapsella olisi oma nimetty sosiaalityöntekijä. On tärkeää, että perhehoidon vaikuttavuutta seurataan ja tutkitaan sekä sen laatu varmistetaan. (Heino ja Säles 2017, 3-4.)

2.1 Sijaisperheiden haasteet

Sijaisperheisiin sijoitetuilla lapsilla kiintymysmallit ja vuorovaikutustaidot ovat usein erittäin vaurioituneita. Tästä syystä kiintymyssuhteeseen ja vuorovaikutukseen liittyvät asiat ovat suuri haaste sijaisperheelle, aivan normaalissa jokapäiväisessä elämässä. Sijaisperheet tarvitsevat kasvatustyönsä tueksi koulutusta ja työnohjausta. Usein sijaisvanhempien on vaikea kertoa kenellekään ongelmista ja

haastavista tilanteista heille sijoitettujen lasten kanssa. Kertomisen vaikeuden taustalla voi olla pelko sijoituksen lopettamisesta, mutta haastavista asioista vaikeneminen saattaa kärjistää tilanteen perheessä jopa hyvin hankalaksi. Sijoitetun lapsen kannalta edellä kuvatun kaltainen tilanne on erittäin vaikea. Sijoittavalla sosiaalityöntekijöillä onkin suuri merkitys sijaisvanhempien työn tukemisessa. Useimmilla sijoitetuilla lapsilla on hoitokontakti kasvatus- ja perheneuvolaan, mutta myös sijaisvanhemmat saavat sieltä tarvittaessa tietoa ja ohjausta lasten kasvun ja kehityksen tukemiseen. Vaikeasti oireilevien lasten kanssa toimivat sijaisvanhemmat voivat myös itse hakeutua terapiaan, käsiteläkseen omia tunteitaan. (Tuovila 2007, 52–53.)

On tärkeää korostaa, että lapsen tulee olla lapsi, jota koskevat asiat kuuluvat aikuisen vastuulle. Useat sijoitetut lapset ovat joutuneet kantamaan itsensä lisäksi huolta myös nuoremmista sisaruksistaan. Aikuisten hoitaessa ulkoisen järjestyksen ja huolehtiessa arjen sujumisesta, lapsi voi vähitellen luottaa siihen, että hänen oma olonsa tulee helpottumaan. Tästä syystä perheen päivittäiset ennakoitavat rutiinit, kuten ruokailu, ulkoilu ja nukkumisajat, jäsentävät lapsen mieltä. Arjessa on myös erittäin tärkeää huomioida, että vanhemmat sanoittavat sekä lapsen tunteet, että omat tunteensa. Monille kiintymyssuhdevaurioista kärsiville lapsille tunnesanasto on vieras käsite ja lasten on siksi vaikea tuunistaa omia tunteitaan. (Tuovila 2007, 54–55.)

Sijaishoidossa on keskeistä koostaa lapsen omaa elämäntarinaa. Elämäntarinassa käydään läpi lapsen historiaa ja sitä, millainen lapsi on ja millaiseksi pojaksi tai tytöksi hän haluaa tulevaisuudessa kasvaa. Myös menneisyyden kokemusten vaikutusta päivittäiseen arkeen ja elämään pohditaan. Sijoitetut lapset ovat usein varhaislapsuudessaan jääneet vaille hoitoa ja huolenpitoa. Tästä syystä lapset voivatkin käyttäytyä ikätasoaan nuoremmalla lapsella. Lapset hyötyvät merkittävästi, jos sijaisvanhempi tunnistaa nämä piirteet ja tarjoaa rajoitetuissa tilanteissa lapselle hoivaa. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi lasten jalkojen rasvaaminen ennen nukkumaanmenoa, hiusten harjaaminen tai lapsen silittäminen. Sijaisvanhemman on hyvä säilyttää lasta kohtaan hyväksyvä, utelias, empaattinen, leikkisä ja rakkautta ilmaiseva asenne. Lasta tulee pitää fyysisesti lähellä, sekä taata hänelle perusturvallisuus. Sijaisvanhempien on suotavaa tehdä lapsen kanssa yhdessä asioita, joista muodostuu tapoja ja rituaaleja. Lasten rajoittamisessa on hyvä huomioida se, miten lasta ohjataan, sillä useilla lapsilla on aikuisen rajoittamisesta jäänyt voimakas häpeän tunne. Lapsi tarvitsee ohjausta vaativiin tilanteisiin paljon sanoittamista. Vanhemman tulee pysyä näissä tilanteissa rauhallisena. Rajoituksen lapsen rikkomuksista tulee olla tilanteeseen sopiva ja looginen. Tilanteen rauhoitettua, on hyvä keskustella siitä, mitä tunteita tilanne herätti niin vanhemmalle kuin myös lapselle. (Tuovila 2007, 63–65.)

2.2 Sijoitusten katkeaminen

Stakesina vuosina 2004–2005 tekemien tutkimusten perusteella voidaan todeta, että sijoitusten katkeamista tapahtuu sijoittamisen eri vaiheissa kaiken ikäisille ja kumpaakin sukupuolta oleville lapsilla. Tutkimuksesta ilmenee, että sijoitusten katkeamisia oli suhteutettuna eniten alakouluikäisten lasten keskuudessa ja pääasiassa katkeamiset tapahtuivat sijoitusten alkuvaiheessa. Yleisimpiä syitä sijoituksen katkeamiseen ovat lapsen hoitamisen vaikeus, sekä toimimaton yhteistyö biologisten

vanhempien kanssa. Myös sijaisvanhempien väsymys on tutkimuksen mukaan eräs syy sijoitusten katkeamiseen. On vaikea arvioida, onko lapsen oireilu syynä sijaisvanhempien väsymykseen vai aiheuttaako sijaisvanhempien väsymys lasten oireilua. Vaikeimmissa tapauksissa sijaisvanhemman väsymys voi johtaa jopa lapsen kaltoinkohteluun, esimerkiksi fyysiseen, psyykkiseen väkivaltaan tai seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Sijaisperheen muuttunut elämäntilanne ilmenee tutkimuksessa myös erääksi syyksi sijoituksen katkeamiseen. Tällaisia muutoksia voivat olla esimerkiksi sairaus, sijaisäidin raskaus, avioero, muutto paikkakunnalta tai lisääntynyt päihteiden käyttö. Sijoitusten purkamisen syynä voi olla myös sijaisperheen ja lapsen sijoittaneen sosiaalityöntekijän toimimaton yhteistyö. Helsingissä oli sijoitetuilla lapsilla keskimäärin takanaan 5,6 sijoitusta ja monia hylkäämiskokemuksia. (Janhunen 2007, 130–134.)

Useiden eri tutkimusten (Väisänen 2005, Saastamoinen ja Sutinen 2001.) mukaan sijaisvanhemmat kokevat, etteivät he saa riittävästi tukea. Moni sijaisvanhempi kokee, että sosiaalityöntekijään on vaikea saada tarvittaessa yhteyttä ja ettei sosiaalityöntekijöillä ole tarpeeksi aikaa tutustua lapseen ja perheeseen. Sijaisvanhemmilla on kokemuksia siitä, etteivät sosiaalityöntekijät pidä heihin riittävästi yhteyttä. Sijaisvanhemmat kokevat myös, että tiedottamista ja korvauksia koskevissa asioissa on epäselvyyttä. Tutkimusten mukaan sijaisvanhemmat tarvitsevat tukea perusarjessa sekä lomien- ja vapaapäivien viettämisessä. Myös biologisten vanhempien kanssa työskentelyyn kaivataan tukea. (Janhunen 137–138.)

Ennen sijaislapsen muuttoa, perhe tekee lapsen heille sijoittavan kunnan kanssa toimeksiantosopimuksen. Toimeksiantosopimuksessa määritellään sijaisvanhemmuuteen sisältyvät velvollisuudet ja vastuut, palkkion suuruus, erilaiset kulunkorvaukset, vapaapäivät, lomat ja mahdollinen lisätuen tarve. Sijaisvanhempien saama tuki voidaan jaotella taloudelliseen tukeen (rahallinen korvaus), käytännön tukeen arjessa, koulutuksiin sekä emotionaaliseen tukeen, kuten kriistyöhön sekä muutosvaiheen tukeen. Sijaisperheiden on mahdollista saada myös myös työnohjausta ja osallistua vertais- ja pienryhmätoimintaan. Sijaisperheillä on myös mahdollisuus tukiperheeseen, mikäli sijoitetuilla lapsilla ei ole mahdollisuutta vieraila biologisten vanhempiensa luona. Perhehoitolain puitteissa sijaisvanhempien on mahdollisuus pitää 12 vapaapäivää vuodessa. Tukimuodot ja palvelut vaihtelevat eri kunnissa. (Janhunen 2007, 138–140.)

Erään suurperheen ja samalla sijaisperheen äidin kokemuksen mukaan, sijaislapsen tultua perheeseen, on seuraava kuukausi hyvä rauhoittaa perheenä olemiseen. Biologisten vanhempien ja lähisuvun tapaamiset kannattaa tarkkaan sopia asiakassuunnitelmassa. Myös lasten ja biologisten vanhempien välisestä, puhelimitse tapahtuvasta yhteydenpidosta on hyvä sopia. Sijaislapsen sosiaaliset taidot eivät välttämättä ole kovin vahvat, joten sijaisvanhemman tärkeä tehtävä on antaa normaalia ja tervettä mallia sosiaaliseen kanssakäymiseen. Lapsen tietoja ja historiaa, jotka sosiaalityöntekijöillä on, ei kannata pelätä. Arjessa voi kuitenkin tulla lasten traumaattisten kokemusten myötä vastaan monia erikoisia tilanteita. Lapselle voi esimerkiksi jokin ääni, tuoksu tai vanhempien toiminta nostaa mieleen hyvinkin traumaattisen kokemuksen. Tärkeää on myös huomioida tasapuolisuus niin sijaislasten - kuin mahdollisten omien biologisten lasten kasvatuksessa. (Björkqvist 2008, 28–30.)

Sijaisperheissä, joka kouluttaa itse myös uusia sijaisperheitä, kannustaa sijaisperheeksi hakeutuvia menemään valmennukseen ja sitoutumaan koko perheenä sijaisperhetyöhön. Hänen mielestään olisi hyvä, jos sijaislapsi olisi perheen nuorin lapsi. Sijaisvanhemman kannattaa myös käydä läpi omia kokemuksiaan lapsuudesta, sekä pohtia toimintatapojaan kasvattajana. Vanhempien on tärkeää selvittää omat arvonsa muun muassa päihde- ja mielen terveysongelmiin sekä väkivaltaan, sillä nämä asiat ovat tyypillisiä sijoitettavien lasten perheissä. Sijaisvanhempien on muistettava huolehtia myös omista voimavaroistaan ja parisuhteestaan. (Vaintola 2008, 50.)

Sijaisvanhempina pitkään toimineet ovat sitä mieltä, ettei sijaislapsen tunteisiin ole tarkoituksenmukaista eläytyä itse. Lapselle on hyvä asettaa turvalliset ja selkeät rajat. Lapsen biologisia vanhempia kannattaa kohdella kunnioittavasti ja pitää kiinni sovituista tapaamis- ja yhteydenpitosopimuksista. Lapsen sosiaalityöntekijä on tärkeä yhteistyökumppani, jonka kanssa tulee olla avoin ja rehellinen vuorovaikutussuhde. Kokeneet sijaisvanhemmat painottavat, ettei sijoitetulta lapselta tule odottaa kiitollisuudenosoituksia. Lapselle tulee osoittaa hellyyttä, sekä luoda toivoa ja uskoa parempaan tulevaisuuteen. (Kauppila 2008, 87–88.)

Ruotsalaiset Titti Mattson ja Bo Vinnerljung ovat tehneet kahden vuoden ajan tutkimusta sijoitettujen lasten elämästä. He ovat tutkineet lasten psyykkistä - ja fyysistä terveyttä, koulunkäynnin onnistumista sekä tukea biologisille - ja sijaisvanhemmille. Tutkimusraportin tulosten perusteella Mattson ja Vinnerljung tekivät muutosehdotuksia Ruotsin lainsäädäntöä koskien. Heidän tutkimuksensa keskeinen päämäärä oli, että yhteiskunnan on nykyistä enemmän tuettava kaikkein heikoimmassa ja haavoittuneimmassa asemassa olevia lapsia ja nuoria. Tutkimuksen mukaan sijoitetuilla lapsilla oli huomattavasti enemmän somaattisia sairauksia ja oppimisvaikeuksia kuin muilla heidän ikäisillään lapsilla ja nuorilla. Mattson ja Vinnerljung ehdottivat kaikille sijoitetuille lapsille terveystarkastusta, jossa lasten fyysisiin ja psyykkisiin ongelmiin voidaan ajoissa puuttua. Koulunkäynnin onnistumiseksi he näkivät tarpeelliseksi oppimisvaikeuksien kartoittamisen. Yhtenä tärkeänä seikkana huomioitiin perhehoidon laadun varmistaminen, sekä sosiaalipalveluilta saatava riittävä tuki niin sijais- kuin myös biologisille perheille. Mattsonin ja Vinnerljungin näkemyksensä mukaan lasten ja nuorten riittävällä tukemisella, vahvasti yhteistyössä eri palveluiden kautta, taataan tasavertaisemmat mahdollisuudet kasvaa ja kehittyä turvallisessa kasvuympäristössä. Lapset ja nuoret saavat tasapuolisen mahdollisuuden opiskella ja sijoittua työelämään, jolloin he ovat samassa asemassa kuin ikätoverinsa ja voiva näin toimia yhteiskunnan tasaveroisina jäseninä, osallistuen omalta osaltaan yhteisten palvelujen kustannuksiin. (Mattson ja Vinnerljung 2016, 1–11.)

Sijoitettujen lasten kokemuksia on tutkittu Väestöliiton julkaisussa. Tutkija on haastattelun avulla tutkinut, kuinka merkittävänä asiana elämässään perhehoitoon sijoitetut lapset kokevat kodin ja perhesuhteet. Perhesuhteilla tarkoitetaan tässä yhteydessä sekä lapsen biologista perhettä, että sijaisperhettä. Tutkimuksessa selvisi, että lapset kokivat kodistaan pois muuttamisen haasteellisena, vaikka pystyivätkin hyväksymään sijoitukseen johtaneet syyt. Lapsilla oli havaittu osittain valheellisiäkin muistikuvia biologisesta kodistaan, vaikka siellä elämiseen on liittynyt turvattomuutta ja huonoja kokemuksia. Lapsille koti on tärkeä ja pyhä paikka, josta esille tuodaan enemmän positiivisia –

kuin negatiivisia muistoja. Sijaiskodeissaan lapset kokivat tärkeiksi asioiksi sijaissisarukset, lemmikkieläimet sekä sijaisperheeseen liittyvän ympäristön. Lastensuojelulaissa korostetaan yhteydenpidon tärkeyttä biologisiin vanhempiin ja tutkimuksesta käykin ilmi, että tämä asia on sijoitetuille lapsille erittäin tärkeä. Lasten, joiden sisarukset olivat sijoitettu samaan perheeseen, kokivat sijaisperheeseen kotiutumisen helpommaksi kuin ilman biologisia sisarusia sijoitetut lapset. Osalla lapsista oli myös tärkeitä suhteita aikuisiin sisarusiin. Kokonaisuutena tuli esille, miten tärkeää on huolehtia sisarussuhteiden ylläpitämisestä. Lasten mielestä suhde sijaisperheeseen oli muodostunut turvalliseksi ja vastakohtaisesti suhde omaan biologiseen perheeseen koettiin turvattomaksi. Kuitenkin veriside omaan biologiseen perheeseen on tärkeä ja tästä johtuen suhde sijaisperheeseen voi muodostua etäiseksi. Lapsen sijoituksen kuluessa suhde sijaisperheeseen lähenee ja muuttuu tärkeäksi. (Hämäläinen 2012, 179–180,)

Suomalaisen sijaisperhejärjestelmän tarkoitus on, että sijoitukset olisivat väliaikaisia. Tästä syystä suhde sijaisperheeseen ei aina muodostu toivotulla tavalla läheiseksi. Lapsille voi työntekijöiden kautta välittyä tunne sijoituksen väliaikaisuudesta sekä toive biologiseen perheeseen paluusta, joka vaikuttaa lapsen muodostomaan suhteeseen sijaisperheeseen. Tutkijan tulosten mukaan lasten kertomat merkitykset kodille ja biologiselle perheelle, ovat osittain lastensuojelulain ja käytännössä olevien toimintatapojen kanssa ristiriidassa. Tutkijan mukaan sijaishuollon väliaikaisuus voi vaikuttaa hyvin negatiivisesti, siihen muodostuuko lapselle kestäviä, jatkuvia ja turvallisia ihmissuhteita. Tutkijan mielipide on, että adoption mahdollisuutta kannattaa pohtia etenkin pienten lasten kohdalla ja sellaisissa tilanteissa joissa biologiseen perheeseen palaaminen on hyvin epärealistista. (Hämäläinen 2012, 177, 179–180.)

2.3 Sijaisperhetyö Suomessa ja Yhdysvalloissa

Lastensuojeluilmoitusten tekeminen ja lastensuojelutarpeen arviointipyynnöt lisääntyivät maassamme jonkin verran vuonna 2016. Lastensuojeluilmoituksia tuli tietoon 69 203. Yhteensä lastensuojeluilmoituksia tehtiin 121 327, jolloin kasvua oli edelliseen vuoteen verrattuna 5,7 prosenttia. Myös ennakkolisten lastensuojeluilmoitusten määrä lisääntyi 20 prosenttia (347). Lapsen palvelutarpeen arvioimista koskevia pyyntöjä oli edellisvuoteen verrattuna lähes kaksinkertaisesti. Lastensuojelun avohuollon asiakkaina oli 57 784 lasta ja nuorta vuonna 2016. Määrä on 16 100 asiakasta (22 prosenttia) pienempi edellisvuoteen verrattuna. Asiakasmäärän laskun taustalla on havaittavissa 1.4.2015 voimaan astuneen sosiaalihuoltolain muutos. Uudistuneessa sosiaalihuoltolaissa edellytetään, että perheille tulee tarjota heidän tilanteensa mukaisia sosiaalihuoltolain palveluja, mikäli lastensuojelun asiakkuutta ei tarvita riittävän avun saamiseksi. (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2016. 1–3.)

Kodin ulkopuolisia sijoituksia oli vuonna 2016 kaikkiaan 17 330. Lukumäärä oli kaksi prosenttia edellisvuotta pienempi. Kiireellisesti sijoitettiin 3 529 lasta, mikä on 2,6 prosenttia vähemmän edellisvuoteen verrattuna. Huostaanotettuja lasten määrä vuonna 2016 on yhteensä 10 424. Määrä on 2,5 prosenttia edellisvuotta pienempi. (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2016 1–3.)

Kiireellisesti sijoitettujen - ja huostaanotettujen lasten määrässä on eroja eri maakuntien välillä. Vuoden 2016 lopussa huostaanotettuja lapsia oli eniten väestön määrään suhteututtana Pohjois-Savossa (1,3 prosenttia) ja Kanta-Hämeessä (1,29 prosenttia). Pohjanmaalla huostaanotettujen lasten määrä oli prosentuaalisesti pienin (0,4 prosenttia). Keski-Suomen, Pohjois-Karjalan, Päijät-Hämeen, Satakunnan ja Uudenmaan maakunnissa kiireellisesti sijoitettujen lasten määrä oli 0,4 prosenttia. Tilastojen mukaan kiireellisesti sijoitettujen lasten määrä oli kaikkein pienin Etelä-Karjalassa ja Ahvenanmaalla (0,1 prosenttia). Huostaanotettujen lasten osuus vastaavan väestön 0–17-vuotiaisiin verrattuna oli yksi prosentti vuonna 2016. Osuuteen vaikutti lasten ikä, sillä 16–17 -vuotiaita oli huostaanotettu 2,9 prosenttia vastaavaan väestöön verrattaessa. (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2016. 1-3.)

Vuoden 2016 lopussa lapsia oli sijoitettu 8 827, joista yli puolet (56 prosenttia) perhehoitoon. Perhehoitoon sijoitetuista lapsista 12,9 prosenttia (641) oli sijoitettu sukulais- tai läheisperheisiin. Kunnilla oli toimeksiantosopimus 4 583 perheen kanssa ja näistä 869 perhettä (19 prosenttia) oli lapsen läheis- tai sukulaisperhe vuonna 2016. Ammatilliseen perhekotihoitoon oli sijoitettuna 14 prosenttia ja laitoksiin 25 prosenttia huostaanotetuista lapsia.

Vuoden 2012 alussa tuli voimaan lastensuojelulain muutos, jonka mukaan lapsen sijaishuolto on järjestettävä ensisijaisesti perhehoidossa. Perheisiin sijoitettujen lasten määrä on kasvanut lain voimaantulon jälkeen. Vuoden 2011 lopussa huostassa olleista lapsista 49 prosenttia oli perhehoidossa. Perhehoitoon sijoitettujen lasten osuus on siis kasvanut 7 prosenttiyksikköä vuoteen 2016 mennessä. Maakuntien välillä on eroja sijoituspaikkojen käytössä. Pohjois-Pohjanmaa erottuu muista maakunnista siten, että siellä huostassa olleista lapsista 73 prosenttia oli perhehoidossa. Uudella maalla oli perhehoidossa alle puolet huostassa olevista lapsista. Varsinais-Suomen huostassa olevista lapsista 36 prosenttia oli sijoitettu laitoksiin, kun taas Lapissa osuus oli ainoastaan 12 prosenttia. (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2016. 3-5.)

Artikkelissa "Foster Families", on tutkittu sijaisperhetyötä Yhdysvalloissa. Artikkelin kirjoittajien mukaan sijaisperhevanhempien täytyy olla sitoutuneita työhönsä, kyeten tarjoamaan turvallinen ja rakastava koti sijoitetuille lapsille. Yhdysvalloissa sijoitetaan eniten 1-2 vuotiaita lapsia. Pienten lasten sijoitukset selittävät suurelta osin teiniraskaudet ja sen myötä teiniäitiys. Teiniäideillä ei oman elämäntilanteensa vuoksi useinkaan ole tarvittavia valmiuksia lapsesta huolehtimiseen. Toinen sijoitettava ikäryhmä ovat 15–16 -vuotiaat nuoret, joilla on erilaisia koulunkäyntiin -, käytöshäiriöihin - ja päihdeidenkäyttöön liittyviä ongelmia. Vuonna 2014 Yhdysvalloissa oli sijoitettuna noin 264 746 lasta, joista poikia oli 52 prosenttia ja tyttöjä 48 prosenttia. yhdysvalloissa on paljon eri kansallisuuksia ja suuret yhteiskuntaluokkaerot, jotka osaltaan selittävät sijoitusten tarvetta.

Artikkelin mukaan sijaisvanhemmat Yhdysvalloissa kokevat olevansa heille sijoitettujen lasten puolesta puhujia eri viranomaisten - ja yhteistyöverkostojen kanssa. Tähän yhteistyöverkoston voivat kuulua terapeutit, koulut sekä sosiaaliviranomaiset. Sijaisvanhempien täytyy raportoida lasten jokapäiväisistä asioista säännöllisesti viranomaisille. Sijoitetut lapset tarvitsevat runsaasti terapiaa ja tukea, koska heidän historiaansa sisältyy usein väkivaltaa ja muita traumaattisia kokemuksia. Vaikka

lapset ajan myötä kokevatkin sijaisperheessä asumisen yleensä positiivisena asiana, ei ero biologisesta perheestä ei ole helppo. Sijaisperheissä kasvaneet täysi-ikäiset nuoret tarvitsevat vielä sijoituksen päättymisen jälkeenkin tukea ja apua omaan kasvuunsa ja elämäänsä.

Yhdysvalloissa tarvitaan lisää sijaisperheitä, mutta koska maan sosiaalijärjestelmän monimutkaisuus aiheuttaa runsaasti haasteita sijaisperheenä toimiville, ei halukkuutta sijaisperheeksi ryhtymiseen ole riittävästi. Toinen merkittävä syy sijaisperheiden vähyyteen on sijaisperhettä tarvitsevien lasten haasteellinen käytös ja erilaiset fyysiset ja psyykkiset ongelmat. (Marotz ja Kupzyk 2016, 40–42.)

Artikkeli Yhdysvaltalaisista sijaisperheistä valikoitui työmme lähdeaineistoksi, koska halusimme verrata Yhdysvaltojen tilannetta suomalaiseen sijaisperhetyöhön. Suurimpana erona nousi esiin Yhdysvalloissa runsaasti esiintyvä teiniäitiys, joka aiheuttaa pienten lasten sijoitustarvetta. Artikkelista kävi ilmi, että haasteet yhdysvaltalaisissa sijaisperheissä olivat melko samanlaisia kuin Suomessa. Haasteista esiin nousivat erityisesti sijoitettujen lasten vaikeat psyykkiset haitat, sekä byrokratia sosiaalisen toiminnossa.

3 LAPSEN JA VANHEMMAN VÄLINEN KIINTYMYSSUHDE

Kiintymyssuhdeteorian ja alan tutkimuksen keskeisinä henkilöinä pidetään Mary Ainsworthia ja John Bowlbya. Heidän käsityksensä mukaan kiintymyssuhteeseen kuuluu tavallisimmin kuusi osatekijää jotka ovat seuraavat: Suhde on pysyvä tai jatkuva, kohteena on tietty henkilö, suhde on emotionaalisesti tärkeä, tavoitteena on yhteyden ylläpito toiseen ihmiseen, vastentahtoinen erossa olo aiheuttaa ahdistumista ja tyypillistä on turvan, hyvänolon ja lohdun etsiminen. On luonnollista ajatella, että kyseiset kuusi osatekijää ovat normaaleja asioita lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutuksessa. Näin ei kuitenkaan välttämättä ole, sillä erilaiset muutokset ovat nykyään perheissä tavallisia. Perheiltä voi puuttua lähiverkosto ja vanhempien työ saattaa viedä paljon aikaa lapsilta. Myös avioerot ja uusperheet ovat nykyään yleisiä. Vanhempien paineiden kasvaessa, heillä ei välttämättä ole enää voimavaroja kiinnittää huomiota suhteeseen lapsen kanssa. Tällaisissa tilanteissa vanhemmat huomioivat vain lapsen käyttäytymisen, mutta eivät omalta osaltaan edesauta vuorovaikutuksen – ja suhteen kehittymistä. Näin toimitaan, koska puuttuminen lapsen käyttäytymiseen on helpompaa kuin tutkia vuorovaikutusta ja suhdetta lapseen. (Hughes 2011, 20.)

Margareth Mahlerin 1970-luvulla kehittämän teorian mukaan vastasyntyneellä lapsella ei ole vielä taitoa tuntea omaa minäänsä, koska tämä tuntemus muotoutuu lapselle yhdessä häntä hoitavan aikuisen kautta. Aluksi lapsi ei osaa erottaa itseään häntä hoitavasta henkilöstä, tavallisimmin äidistä (symbioosi). Kehittymisen myötä lapsi irtautuu äidistään ja alkaa erottaa omat luonteenpiirteensä (Individuaatio). Mahlerin mukaan edellä kuvattu prosessi tapahtuu lapsen kolmen ensimmäisen ikävuoden aikana. Mahler on sitä mieltä, että lapsi syntyy autistisena, eikä näin ole kykenevä tunnistamaan omia tunteitaan. Mahlerin teorialle ei ole nykypäivänä enää minkäänlaista näyttöä, koska on havaittu ja tutkittu, että vastasyntyneellä lapsella on jo olemassa osittain käsitys omasta minuudestaan. (Vilen ym.2006, 149.) Daniel Sternin 1980-luvulla kehittämän teorian mukaan jo pieni vauva kokee tunteita omasta minästään. Vauva tuo tunteita esille non-verbaalisesti viestien, kuten esimerkiksi liikuttamalla kehoaan ja ilmaisten itseään itkun avulla. Stern korostaa teorissaan, että lapsi on heti syntymästään alkaen aktiivinen vuorovaikutuksessa toimija. Sternin mielestä lapsi jo ennen puhumaan oppimistaan pystyy tulkitsemaan eleitä, ilmeitä sekä omaa tapaansa toimia. (Vilen ym. 2006, 152.)

Lapsen kehityksen perustana on lapsen ja häntä hoitavan aikuisen keskinäinen vuorovaikutus. Tässä vuorovaikutussuhteessa lapsi on syntymästään saakka aktiivinen aloitteentekijä. Lapsen vuorovaikutuskeinoja ovat syntymä, nälkä, kipu, sekä sosiaalista vuorovaikutusta hakeva itku. Edellä mainituin keinoin lapsi ilmoittaa fyysisestä - sekä psyykkisestä kulloinkin vallitsevasta tilastaan. Mikäli hoitavan aikuisen on vaikea tunnistaa lapsen viestejä, voi siitä koitua haasteita lapsen ja aikuisen väliseen vuorovaikutukseen myös jatkossa. Jos taas lapsen tarpeet opitaan tunnistamaan nopeasti, oppii lapsi luottamaan hoitajansa huolenpitoon. (Hughes 2011, 21.)

Onnistuneessa kasvatuksessa tärkeitä ovat ne toimenpiteet, joilla vanhemmat luovat lapselle kehittymisen edellytykset ja puitteet. Tärkeää on myös se, miten vanhemmat ovat vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Tällaisia keinoja ovat myönteisten tunteiden osoittaminen, sekä rajojen asettaminen lapselle. (Lyytinen, Lyytinen ja Korkiakangas 1997, 30.)

Kiintymiskäyttäytymisellä tarkoitetaan sellaisia käyttäytymismalleja, joilla yksilö pyrkii itse säilyttämään turvallisuudentunteen sekä yhteyden toiseen ihmiseen. Usein kiintymiskäyttäytyminen aktivoituu ihmisen ollessa sairas, peloissaan tai väsynyt. Lapsen kiintymiskäyttäytymisen päämäärä on päästä lähelle vanhempansa, jolloin pelko, kipu, tai väsymys poistuu ja lapselle syntyy turvallisuuden- sekä hyvänolon tunne. (Eklund 2013-09-03.)

3.1 Kiintymyssuhdemallit

Käsitlemme opinnäytetyössämme kiintymyssuhdetta, koska se on mielestämme tärkeä -, ellei jopa tärkein huomioitava asia sijaisperheissä. Toimiva kiintymyssuhde luo pohjan onnistuneelle vuorovaikutukselle aikuisten ja lasten välillä. Myös sijaisvanhempien tietoisuus omasta kiintymyssuhdemallistaan auttaa heitä toimimaan sijoitettujen lasten kanssa paremmin.

Turvallinen kiintymyssuhde muodostuu silloin, kun lapsella on jatkuva -, sensitiivinen - ja johdonmukainen vuorovaikutus vanhemman, tai muun ensisijaisen hoitajan kanssa. Vanhemmalla on kyky tunnistaa lapsen stressitila ja pyrkiä lievittämään sitä. Vanhempi havainnoi, tulkitsee ja sanoittaa lapsen tunnetiloja, toimien johdonmukaisesti lapsen tunnetilat huomioiden. Vanhemmat tukevat lasta tämän ikätasoiseen erillisyyteen ja kasvuun. Turvallisesti kiinnittynyt lapsi kykenee ilmaisemaan pahaa oloaan ja hän myös kykenee ottamaan vastaan hoivaa ja lohdutusta. Lapsella on taidot ennakoita maailmaa ja kokemus siitä, että hän voi vaikuttaa asioihin. Kiintymiskäyttäytyminen aktivoituu vain tarvittaessa. Lapsella on myös kyky solmia sosiaalisia suhteita. (Eklund 2013-09-03.)

Turvallisesti kiintyneellä lapselle on muodostunut kyky tuoda omat tunteensa avoimesti esille, koska tällainen lapsi on saanut kokemuksen siitä, että hänelle läheinen ihminen on vastannut hänen tarpeisiinsa. Lapsi on kiinnostunut ympäristöstään ja hänellä on rohkeutta sen tutkimiseen. Lapsi osaa myös ilmaista tarvettaan läheisyyteen ja perustarpeiden, kuten nälän ja väsymyksen tyydyttämiseen. Lapsi kykenee myös ilmaisemaan, mikäli ympäristössä on liian paljon erilaisia uusia asioita. Turvallisesti kiintynyt lapsi osoittaa selvästi ilahtuvansa nähdessään vanhempansa lyhyenkin eron jälkeen. (Silven ja Kouvo 2010, 75.)

Turvallisen kiintymyssuhteen muodostamiseen vaikuttaa suurelta osin, pääseekö lapselle syntymään luottamus siihen, että hän tuntee olevansa huomattu, sekä hänen fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset tarpeensa osataan tunnistaa ja vastata niihin oikealla tavalla. Turvallisen suhteen muodostumiseen sisältyy myös hoitajan sensitiivinen taito ymmärtää lapsen tunnetiloja ja tukea lasta niissä asioissa, joissa lapsi tarvitsee apua. Näillä keinoilla lapsi oppii tuomaan vapaasti esille omia tunnetilojaan,

luottaen hoitajansa herkkyyteen vastata niihin. Tällöin lapselle kehittyy tunne siitä, että hän on hyväksytty ja että hän voi pitää muita ihmisiä turvallisina. Turvallisen kiintymyssuhteen luonut lapsi osaa myös aikuisena antaa ja ottaa vastaan rakkautta. (Vilen ym. 2006, 88—89.)

Välittelevä ja turvaton kiintymyssuhde muotoutuu, kun vanhempi jättää huomiotta lapsen viestit, kuten itkun. Lapsen on vaikea ottaa vastaan läheisyyttä ja hän joutuu itse selviytymään tunteensäätelystään, johon hänen kehitystasonsa ei ole vielä kypsä. Vanhemmat vahvistavat lapsen ylitsenäistä suoriutumista, eivätkä huomioi lapsen ikätasoa. Lapsi reagoi stressitilanteisiin näennäisen rauhallisesti, mutta todellisuudessa lapsen sisäinen stressitaso on hyvin korkea. Tällä tavoin kiintynyt lapsi näyttäytyy usein helposti hoidettavana. (Eklund 2013-09-03.) Mikäli lapsi ei ole saanut läheisyyttä ja huolenpitoa, hän oppii itse selviämään uusista - ja pelottavistakin asioista ympäristössään. Tällöin lapsi myös leikkii mielellään yksin. Hän ei useimmiten myöskään reagoi ilahtuneesti vanhemman paluuseen erossaolon jälkeen. (Silven ja Kouva 2010, 76—77.)

Turvattomassa kiintymyssuhteessa lapselle tulee helposti tunne siitä, ettei vanhempi pysty vastaamaan hänen tarpeisiinsa olemalla läsnä tai ettei vanhemmalla ole kykyä ymmärtää lapsen tunteita. Välittelevässä kiintymyssuhteessa hoitajalta puuttuu taito luoda lapselle sellainen turvallinen ilmapiiri, jossa lapsi voi vapaasti ilmaista sekä negatiivisia että niin negatiivisia kuin positiivisia tunteitaan. Lapsi saattaa oppia ajattelemaan, ettei varsinkaan negatiivisia tunteita voi ilmaista. Lapsi yrittää itse jollain keinoilla säädellä tunteitaan, mutta koska hänen kehityksensä ei vielä anna tähän valmiuksia ottaa hän todennäköisiksi selviytymiskeinoiksi torjumisen ja kieltämisen. Lapselle voi tästä syystä syntyä tunne siitä, että hoitaja hyväksyy hänet vain hänen ollessaan aina kiltti. Kuitenkin, jos lapsi ajan kuluessa kokee hoitajan asettavan hänelle liikaa vaatimuksia, aiheuttaa tämä negatiivisia tunteita, jotka saattavat purkautua esimerkiksi raivona ja rajojen testaamisena. (Vilen ym. 2006, 89—90.)

Ristiriitainen ja turvaton kiintymyssuhdemalli muotoutuu, kun vanhempi reagoi lapsen viesteihin hyvin epäjohdonmukaisesti. Tällöin lapsi kokee maailman ennakoimattomana, eikä hänelle muodostu luottamusta vanhempaan, eikä myöskään maailmaan. Lapsen säätelyjärjestelmä aktivoituu jo vähäisistäkin muutospaineista, jolloin lapsi ylikiihtyy korostuneesti. Lapsella on jatkuva tarve hakea huomiota myös negatiivisella tavalla. Hän ei kuitenkaan rauhoitu huomioida saadessaan. Tällöin lapsi koetaan usein vaativana. (Eklund 2013-09-03.)

Ristiriitaisessa ja turvattomassa suhteessa lapsi käyttää selviytymiskeinona hyvin voimakkaita tunne-reaktioita, joilla hän uskoo saavansa hoitajan tai aikuisen huomion. Lapsi voi osoittaa voimakkaita, niin negatiivisia kuin positiivisia, tunteita aikuiselle, joka häntä hoivaa. Lapselle on muodostunut olettaus, että on näytettävä voimakkaita tunteita saadakseen mitä haluaa. Lapsen käytöksessä tämä usein näyttäytyy vaikeutena säädellä tunteita, sekä eri tunnetilojen suurena vaihteluna. (Vilen ym. 91—92.)

Lapsi ei mielellään tutki ympäristöään, vaan kaikki uudet ja erilaiset kokemukset tulevat hänessä esiin hätäannuksen ja pelkoina. Tällä tavalla kiintynyt lapsi voi reagoida hyvin voimakkaasti joutuessaan olemaan erossa vanhemmistaan pienenkin hetken. Lapsen on eron jälkeen haastavaa hyväksyä vanhempien paluuta, mikä ilmenee siten, että aluksi lapsi takertuu vanhempiinsa, mutta hetken kuluttua haluaakin jo pois vanhemman sylistä. (Silven ja Kouva 2010, 76—77.)

Jäsentymättömässä kiintymyssuhteessa vanhempien käytös on välillä hajanaista, uhkaavaa, pelottavaa ja jopa väkivaltaista. Lapselle ei näin muodostu jäsentynyttä kiintymisjärjestelmää maailmasta. Tästä voi seurata hajanaisuutta sekä psyykkistä oireilua. Tällainen kiintymyssuhdemalli esiintyy usein päihdeperheiden lapsilla. Päihdeperheissä vanhemmat voivat välillä olla ylihuolehtivia ja korvata päihteiden vaikutuksenalaisena kuluneita päiviä eri keinoin. (Eklund 2013-09-03.)

Jäsentymättömässä kiintymyssuhteessa lapsen ja häntä hoitavan aikuisen välille ei ole päässyt muodostumaan kiintymystä. Tähän voi olla syynä esimerkiksi se, etteivät lasta hoitavat vanhemmat ole pystyneet huolehtimaan lapsen perushoidosta, jolloin ravitsemus, hygienia, vaatetus, ja kaikki muukin lapsen huoltaminen on ollut puutteellista. Lapsen perushoidon laiminlyönnin syynä on tavallisemmin päihde- tai psyykinen ongelma. Tästä johtuen lapselle ei ole muodostunut ajatusta, että hän voi oman kommunikointinsa avulla vaikuttaa toisiin ihmisiin. Näin lapselle on voinut muotoutua oletus, etteivät aikuiset välitä hänestä, vaikka hän yrittäisi eri keinoin saada huomiota. Lapsi on saattanut myös joutua kokemaan niin psyykkistä - kuin fyysistäkin kipua. Jäsentymättömässä kiintymyssuhteessa olleen lapsen tunnemaailma on kehittynyt sekavaksi ja hänellä on suuria ongelmia yrittää selvittää, millainen hän on itse ja miten hän toimii toisten ihmisten kanssa. Lapsen käytös voi olla rajatonta, jolloin hän turvautuu myös vieraisiin aikuisiin tai toisaalta sulkeutuu omaan maailmaansa. Jäsentymätön kiintymyssuhde aiheuttaa lapsen kehitykselle paljon haittaa ja jopa suurta vaaraa (Vilen ym. 2006, 90—91.)

Jäsentymättömästi kiintyneet lapset saattavat välillä toimia yleisiin normeihin verrattuna jopa oudosti. He voivat hakea hyvinkin voimakkaasti vanhempien huomiota, vältellä vanhempien läheisyyttä tai jähmettyä paikalleen. Vauva voi esimerkiksi usein heijata itseään tai lyödä päätään johonkin, vanhemman palatessa eron jälkeen hänen luokseen. Usein jäsentymättömästi kiintyneissä lapsissa näkyy selvästi pelkoa, heidän kohdatessaan vanhempansa. Lapsella saattaa olla pelokas ilme tai hänen kehonsa on jännittynyt. Usein tällaista reagoitua esiintyy lapsella, jonka perheessä on pahoinpitelyä, perheväkivaltaa, vakavia mielenterveysongelmia, sekä päihteiden ongelmakäyttöä. (Siven ja Koukka 2010, 77—78.)

3.2 Kiintymyssuhdehäiriöiden ilmeneminen lapsella

Jos vanhemmilla ei ole kykyä huomioida lapsen perustarpeita, voi lapsen kehitys vaurioitua kaikilla kehityksen osa-alueilla. Tunne-elämän, eli emotionaalisen, älyllisen, eli kognitiivisen, sosiaalisen - ja fyysisen, eli kehon perustoimintojen kehittymisen - ja somaattisen kehityksen alueella tapahtuu vaurioitumista. Emotionaaliset häiriöt näkyvät lapsen vaikeutena hallita omia tunteitaan, riippumatta siitä, ovatko tunteet positiivisia vai negatiivisia. Lapsen käytös voi näyttää siltä, ettei hän pysty sietämään hyviä asioita tai etteivät vaikeat asiat aiheuta hänelle surua, vihaa tai pettymystä. Lapsi ei useinkaan osaa sanoittaa omia tunteitaan. Hänelle ei ole varhaisvaiheessa kehittynyt kykyä itsesääntellä omia tunteitaan. Kognitiivisen kehityksen häiriöt tulevat esille keskittymiskyvyn puutteena. Tällaisten lasten on vaikea keskittyä ja olla kiinnostuneita oppimisesta. Heillä voi olla kielellisen kehityksen häiriöitä, pulmia tarkkaavaisuuden alueella, sekä laaja-alaisia oppimisvaikeuksia. Haasteita on usein ajan, paikan, sekä syy ja seuraussuhteen hahmottamisessa. Lapsi ei välttämättä kykene hahmottamaan kellonaikoja, kuukausia eikä vuodenaikoja. Myös vaikeutta oppia omista kokemuksista saattaa ilmetä. Sosiaalisen kehityksen häiriöt ilmenevät lapsilla siten, että heidän on haastavaa olla sosiaalisessa suhteessa oman ikäisiinsä lapsiin sekä myös aikuisiin. Usein tämä on seurausta siitä, että lapsi on luonut itselleen turvallisuuden tunteen pyrkimällä kontrolloimaan kaikkea mitä ympärillä tapahtuu. Vauriot fyysisessä kehityksessä tulevat esille somaattisen kehityksen alueella esimerkiksi siten, että lapsilla on ongelmia syömisessä, nukkumisessa sekä rakon - ja suolen hallinnassa. Lapsilla saattaa olla iho-oireita ja allergioita ja heidän tuntoaistinsa voi olla ali- tai yli reagoiva. (Tuovila 2007, 39–43.)

Hughes (1997) on kirjassaan ”Tie traumasta tervehtymiseen” kuvannut piirteitä, joita esiintyy traumatisoituneilla lapsilla. Tällaisilla piirteillä on runsaasti vaikutusta siihen, miten lapsi kykenee olemaan vuorovaikutuksessa aikuisten kanssa. Pahimmassa tapauksessa lapsen tai nuoren vaikeahoitoisuus voi aiheuttaa jopa sijoituksen purkautumisen. Usein tällaisilla lapsilla ja nuorilla on tarve kontrolloida kaikkia mahdollisia tilanteita, etenkin heitä hoitavien aikuisten tunteita ja käyttäytymistä. Näillä lapsilla ja nuorilla on usein tarve ajautua ristiriitoihin, joista he haluavat selviytyä voittajina. Nämä lapset ja nuoret suhtautuvat hoitajan tai aikuisen ehdotuksiin yleensä kielteisesti. He voivat pahimmassa tapauksessa aiheuttaa toisille ihmisille jopa emotionaalista - tai fyysistä kipua. Heidän on vaikea luopua kielteisestä käsityksestään omasta itsestä ja he tuntevat usein häpeää omasta tilanteestaan. Tunnetilojen säätely on traumatisoituneille lapsille ja nuorille haasteellista ja tästä syystä he eivät koe hauskanpitoa hyvänä asiana. Heidän on vaikea ottaa vastaan hyvää palautetta tai kokea olevansa tärkeitä ja rakastettuja muille ihmisille. (Hughes 1997, 226–227.)

Keskeisimmät tekijät lapsen normaalin psyykkisen kehittymisen kannalta ovat suotuisat kasvuolot, luotettavat - ja riittävästi läsnäolevat vanhemmat, sekä lapsen ja vanhempien välillä vallitseva hyvä vuorovaikutussuhde. Myös turvallisuus ja johdonmukaisuus kasvatuksessa ovat tärkeitä. Vaikutusta on myös opetuksella, lapsen iän mukaista kehitystä tukevalla ohjauksella sekä sillä, että lapsella on mahdollisuus oppia kasvua ja sosiaalistumista ohjaavat tavat ja säännöt. Lapsen ja nuoren psyykkisen kehittymisen vaurioita voivat aiheuttaa erilaiset traumakokemukset, kuten väkivalta, hyväksi-

käyttö tai äkillinen joutuminen onnettomuuteen. Muita altistavia tekijöitä ovat vanhempien puutteellinen ja/tai ristiriitainen vanhemmuus, sekä vanhempien mahdolliset päihde- tai mielenterveysongelmat. Kuitenkin lasten ja nuorten kohdalla varhaislapsuutta suotuisimmat kasvuolot vaikuttavat usein positiivisesti mielen eheytymiseen. (Hari ym. 2015, 143–150.)

Lapset, jotka saavat vanhemmiltaan paljon hyväksyntää, muodostavat itselleen vahvan pohjan itsensä arvostamiseen ja itseensä luottamiseen. Jos perheessä vanhemmilla on paljon erilaisia vaikeuksia, voi lapsille muodostua turvaton olo ja he saattavat jo valmiiksi valmistautua monissa asioissa epäonnistautumiseen. Lapsen perusturvallisuus rakentuu suurelta osin siitä, että vanhemmat luovat lapselle turvallisuuden ja luottamuksen tunteen. Perusturvallisuuteen kuuluu vanhempien läsnäolo, lapsen kuunteleminen, huomioiminen, kiintymyksen osoittaminen ja osallistuminen lapsen maailmaan. Jos vanhemmat käyttävät päihteitä tai heillä on muita riippuvuuksia, väkivaltaista käytöstä, ankara kasvatusilmapiiri tai koko perheen ilmapiiri on ahdistava, lapsen itsetunto ei useinkaan muodostu terveelle pohjalle. Jos kodissa vallitsee perusturvallisuus, lapsen omanarvontunne ja minäkuva muotoutuvat positiiviseksi. Tärkeä osa turvallista kasvatusta on, että vanhemmat pystyvät sietämään myös lapsen kiukkkua. Lapsilähtöisellä kasvatuksella on monia positiivisia vaikutuksia lapsen itsetunnon sekä sosiaalisten ja kognitiivisten taitojen kehittymiseen. (Niemi 2010, 39–42.)

Vanhemman tai hoitajan omalla **kiintymyshistorialla** on suuri merkitys siihen, miten turvallinen kiintymyssuhde syntyy lapsen ja vanhemman – tai muun lasta hoitavan aikuisen välille. Vanhemman tai hoitajan tulisi olla lapsen saatavilla, olla sensitiivinen ja reagoida lapseen juuri sillä hetkellä, kun lapsen kiintymistarpeet ovat aktiivisimmillaan. Usein vanhempi tai hoitaja reagoikin oikein, mutta jos reagointi lapseen kaikkein kriittisimmässä tilanteessa onkin väärä, voi lapselle aiheutua turvattomuutta. Vanhemman tai hoitajan onkin tarpeellista tiedostaa oma kiintymyssuhdehistoriansa ja pohdita, mitkä asiat hänessä itsessään aiheuttavat pelkoa ja ahdistusta. Lapsen voimakkaat tunteet, kuten suru, häpeä, viha tai pelko, voivat aiheuttaa vanhemmassa vastaavan tunnekokemuksen. Tästä saattaa olla seurauksena se, ettei vanhemman läsnäolo tuokaan lapselle turvaa, vaan turvattomuuden tunne voi jopa lisääntyä. (Hughes 2011, 73–74.)

Aikuinen, joka onnistuu kehittämään ja säilyttämään läheisen emotionaalisen suhteen kumppaniinsa tai hyvään ystävään, on motivoituneempi selvittämään oman kiintymyshistoriansa tapahtumia. Jos aikuisella ei ole läheisiä ystäviä tai ihmissuhteita, on mahdollista käydä oman menneisyytensä asioita läpi terapeutin kanssa. Terapian avulla on mahdollisuus ymmärtää menneisyyden vaikutukset tähän hetkeen ja tulevaan. Usein aikuisen kiintymyshistorian käsittelemättä jääneet tapahtumat nousemaan esiin, saavat henkilön refleктоimaan tällaisen toiminnan pois. Jos lapsen käyttäytyminen nostaa pintaan aikuisen omat muistot, hyötyy hän toisen aikuisen läsnäolosta ja hyväksynnän tunteesta. Näin aikuinen voi säädellä omaa reagoimistaan lapsen käyttäytymiseen ja kyetä myös hallitsemaan omat tunteensa. Vanhempaa tai lapsen muuta hoitajaa voi auttaa autonomisen kiintymyksen syntymisessä erilaisten reflektiivisten toimintojen avulla. Tällaisia toimintoja ovat esimerkiksi mietiskely ja vastaavat tiedostamisharjoitukset. (Hughes 2011, 76.)

Intersubjektiivisuudella tarkoitetaan lapsen ja vanhemman välistä suhdetta, jossa ollaan välittävänä ja läsnäolevana. Tällöin jokainen reaktio on riippuvainen aina myös toisen ihmisen toiminnasta. Jos lapsen ja vanhemman välille muotoutuu tällainen suhde, auttaa se lasta säätelemään tunteitaan. Mikäli vanhempi ja lapsi ovat toisistaan riippuvaisia, he pystyvät jakamaan emotionaalisen tunteen, joka voi olla esimerkiksi iloa, surua tai hätää. Näin lapsen kyky säädellä omia tunnetilojaan kehittyy jatkuvasti. Lapsen kokemus jaetuista tunteista - ja toisiaan täydentävistä toimista vuorovaikutuksen sisällä - kehittää lapsen kykyä osallistua ja olla yhteistyössä. (Golding 2014, 104, 105.)

Intersubjektiivisen suhteen kehittymiseksi, lapsi tarvitsee vanhemmiltaan turvaa ja suojaa antavan kiintymyssuhteen rinnalle myös suhdekokemuksen, jossa hänelle annetaan omia asioita koskeva vaikutusmahdollisuus. Lapsi tarvitsee myös kokemuksen niistä asioista, joissa vanhemmat vaikuttavat häneen. Lapsen on tärkeää olla suhteessa vanhempiinsa tai muihin kasvattajiin ja tuntea, että häntä ymmärretään, rakastetaan ja kuullaan. Vanhemman pystyessä luomaan lapselle tällaisen suhteen, oppii hän huomaamaan myös lapsen käyttäytymisen taustalla olevat tekijät. (Golding 2014, 106.)

3.3 Työmuotoja trauman käsittelyyn

Terapeutin ja lasta hoitavan vanhemman tai hoitajan on tärkeää kohdata traumaattisesta kehityshäiriöstä kärsivä lapsi mahdollisimman avoimen - ja vapautuneen vuoropuhelun avulla. Tämän tyyppinen vuorovaikutus viestii lapsen suuntaan empatiaa ja hyväksyntää. Näin lapsi kokee helpommin turvallisuuden tunnetta ja hänen on helpompi alkaa käsitellä omia traumaattisia kokemuksiaan ja niiden vaikutusta omaan elämäänsä. Terapeutti ja hoitava aikuinen voivat tuoda esiin omia huomioitaan lapsen kokemusten arvosta, vahvuuksista, rohkeudesta, motivoinnista muuttaa elämäänsä parempaan suuntaan ja taidosta huomioida muita ihmisiä. Kyseiset tekijät ovat usein keskeisiä lapsen mahdollisuuden muodostaa kokemuksia itsestään ja muista ihmisistä eri tavoin kuin aikaisemmin. Näin toimittaessa lapsi saa uuden mahdollisuuden löytää maailma, jossa hänen on hyvä olla ja elää. Vertailukohtana tässä on se, että menneisyydessä tapahtuneet traumaattiset tapahtumat olisivat liian suuressa osassa hänen elämässään. (Hughes 2016, 1-6.)

DDP-mallista on viimeisen 20-vuoden aikana kehittynyt kehitystraumasta kärsivien lasten ja heidän perheidensä hoitomalli. Sen keskeisin tavoite on parantaa ja auttaa monin eri tavoin lapsen suhdetta omiin - tai sijaisvanhempiin terapeuttinsa affektiivis- reflektiivisen vuorovaikutuksen kautta. Terapeutin ja lasta hoitavien ihmisten ajatukset ja intersubjektiiviset kokemukset ovat erilaiset kuin niillä henkilöillä, jotka ovat usein olleet aiheuttamassa lapselle traumaattisia kokemuksia. Terapeutin ja hoitavien aikuisten tuodessa lapsen elämän traumaista oman näkemyksensä, tulee asioille kokonaan uusi merkitys ja nämä asiat sisällytetään lapsen elämäntarinaansa. Tällöin lapsen elämäntarinasta tulee kokonaisempi. Terapeutin ja lasta hoitavan aikuisen käyttämän asenteen piirteitä ovat leikkisyys, hyväksyntä, uteliaisuus ja empatia. (Playfulness, Acceptance, Curiosity, Empathy eli PACE). Näin lapsen ja häntä hoitavan aikuisten välille syntyy terapeuttien suhde, jossa keskeistä on vastavuoroisuus. Tästä suhteesta on kuitenkin jatkuvasti pidettävä huolta ja tarpeen tullen

korjattava suhdetta, samalla, kun mennään pienin askelin eteenpäin, käsitellen lapsen vaikeita traumaattisia kokemuksia. Hoitavan aikuisen vastuulla on osata siirtyä pois lapselle vaikeista kokemuksista, mikäli lapsi viestii, ettei enää halua käsitellä niitä. Useille lapsilla, joilla on traumaattinen kehityshäiriö, on vaikeaa tuoda esiin omia tunnetilojaan. Näiden lasten on vaikea löytää sanoja, joilla voisi kuvata omaa tunnettaan. Terapeutti tai hoitava aikuinen voi auttaa lasta puhumalla lapsen puolesta, käyttäen apuna Pace-asennetta. Mikäli aikuinen kertoo lapsen puolesta tämän elämästä, on kyseessä kuitenkin aina osittain arvailu, joten aikuisen on huomioitava, kokeeko lapsi kerrotut asiat omaan elämäntarinaansa kuuluviksi. (Hughes 2016, 1-6.)

Vuorovaikutteisessa terapiassa sijaiskasvattaja ja terapeutti toimivat yhdessä siten, että traumaista kärsivän lapsen psyykkisiä voimavaroja parannetaan ja eheytetään. Keskeisintä on, että aikuinen nimeää - ja auttaa lasta löytämään keinoja tunteiden hallintaan. Lapsen terapiaistunnoissa ja sijaisperheessä on ensiarvoisen tärkeää huomioida, ettei aikuisen asenne vuorovaikutuksessa ole lapsen persoonaa arvosteleva, vaan lapsi hyväksytään omana itsenään, sekä osoitetaan ymmärrystä hänen rajoitteitaan - ja käyttäytymistään kohtaan eri tilanteissa. Lapsen erilaisista kokemuksista, tunteista sekä toimista ollaan kiinnostuneita ja yhdessä pyritään etsimään vaihtoehtoja, selityksiä sekä ymmärrystä tapahtuneille asioille sekä sille, miten koetut asiat vaikuttavat lapsen tunteisiin. Kaikessa toiminnassa lapsen kanssa on tärkeää muistaa turvallinen, lasta arvostava, rakastava ja leikillinen asenne. Näin lasta autetaan käsittelemään vaikeita kokemuksia elämän eri vaiheissa. Lasta ei myöskään hylätä missään tilanteessa, vaikka lapsen käytös olisi epäasiallista. Luottamuksellisen ja hyvän suhteen luominen lapseen ja sensitiivinen virittäytyminen lapsen kanssa, ovat hyvän vuorovaikutuksen ja hoidon keskeisin asia. Ajan myötä näiden toimien avulla lapsen kyky säädellä itseään ja tunnetilojaan voi kehittyä. (Tuovila 2008, 69–70.)

4 MENTALISAATION MERKITYS VANHEMMAN JA LAPSEN VÄLISESSÄ SUHTEESSA

Mentalisaatio on kyky, joka mahdollistaa suhteessa olemisen toisten ihmisten kanssa. Jos vanhempi ei pysty katsomaan asioita lapsen näkökulmasta, voi häneltä puuttua empatiakykyä. Mentalisaatiokykyyn kuuluu toisen ihmisen ymmärtäminen ja sen kuvitteleminen, mitä toinen ihminen ajattelee tai tuntee. Jotta lapsen mentaalisaatiokyky kehittyisi, tarvitsee hän aikuisen virittäytymisen itseensä niin, että aikuinen ymmärtää häntä ja vastaa hänen ajatuksiinsa ja tunteisiinsa. Tällä tavoin lapsi saa kokemuksen tunteidensa hallinnasta aikuisen avulla.

Skitsoparanoidiseksi kutsutaan tilannetta, jossa ihmisen mentalisaatiokyky on hyvin hauras, etenkin jos tunteet ovat hyvin voimakkaita. Tällöin hän ei pysty huomioimaan omaa - eikä toisten näkökulmaa, vaan näkee kaiken mustavalkoisena. Ihminen voi olla skitsoparanoidisessa tilassa, jos hän on kokenut esimerkiksi voimakkaan pettymyksen. Depressiivisessä positiossa oleva ihminen kykenee ymmärtämään toisen ihmisen näkökulmaa, haluja, tarpeita, surua ja osaa tunnistaa oman osuutensa niiden kohteina tai tuottajana. Wilfred Ruprecht Bion oli sitä mieltä, että ihmisen kaikki mielentapahumat ovat luonnostaan sellaisia, ettei niitä voi ymmärtää, säädellä tai ajatella. Näin ne eivät ole ihmisellä minkään automaattisen symbolisen ymmärryksen piiriissä. Tästä syystä Bionin mukaan lapsi tarvitsee avukseen kehittyneemmän aikuisen mallia, oppiakseen käsittelemään monia tunteitaan. Tätä tapahtumaa kuvatakseen Bion kehitti käsitteen "säilökyky". Säilökyvyllä Bion tarkoittaa vanhemman kykyä ottaa vastaan lapsen mielen tapahtumia ja myös sietää, ymmärtää sekä työstää niitä itse. Jos lapsi saa tarpeeksi tyyntymisen ja hoivatuksi tulemisen kokemuksia, alkaa hänen mielensä vähitellen kasvaa kestäväksi omia kokemuksiaan. (Kalland 2014, 13–14.)

Reflektiokyvyn kehittymisen kannalta mentalisaation kehittyminen on tärkeää. Lapsi oppii tunteidensa hallintaa aikuisen avulla. Vanhempi, joka kohtelee lasta epäasiallisesti, ei pysty tarjoamaan tätä kokemusta ja näin lapsen mentalisaatiokyvyt eivät kehity. Väkivaltainen vanhempi tarjoaa lapselle väärän kokemuksen toisen ymmärtämisestä. Tämä voi johtaa siihen, että lapsi on varuillaan vanhemman kiukkua kohtaan, eikä pysty ymmärtämään vanhemman mielentilaa. (Golding, 2014, 10.)

Fonagyn ja Batemanin teorian mukaan lapsen mentalisaatiokyky kehittyy, kun hänen vanhempansa tai muu läheinen hoitaja auttaa lasta sanoittamaan fyysisiä kokemuksia, kuten itkua, lapsen vallitsevaan tunteeseen, esimerkiksi suruun tai pelkoon. Hoitaja auttaa lasta parhaiten pystyessään peilamaan ja tunnistamaan tarkasti lapsen tunnetilan. Jos vanhempi tai hoitaja ei osaa tunnistaa lapsen tunnetiloja eikä reagoida niihin, voi se vaikuttaa haitallisesti lapsen kehitykseen. Lapsella voi esiintyä kehityshäiriöitä, jotka saattavat näkyä käyttäytymisessä siten, että hänen on vaikea tunnistaa ja säädellä omia tunteitaan. Lapsille joiden tunteita vanhemmat tai hoitajat eivät ole pystyneet tunnistamaan, voi ristiriitatilanteissa tulla esille puolustusmekanismi, jonka avulla he yrittävät selviytyä vaikeista tunteistaan. Heillä voi olla stressaavissa tilanteissa paljon vaihtelevia mielialoja, koska heille ei

ole kehittynyt kykyä tunnistaa omia tunnetilojaan. Aikuisiällä näillä lapsilla on riski sairastua persoonallisuushäiriöihin. Fonagy ja Bateman ovatkin kehittäneet rajalliseen persoonahäiriöön mentaalisäätiöpohjaisen hoidon. Hoidosta on saatu hyviä tuloksia ja sitä voi hyödyntää myös syömishäiriöiden ja erilaisten kriisien - sekä käytösongelmien hoidossa. (Bateman ja Fonagy 2009.article/Mentalization - basede treatment for bordelin.)

4.1 Mentalisoiminen

Psykiatrian erikoilääkäri Anneli Larmon mukaan mentalisaatiokyky on ihmisen mielen mielessä, niin itsellä kuin myös toisilla. Jos ihmiseltä puuttuu mentalisaatiokyvyn taito, hän ei pysty ennakoimaan omia - tai toisten ihmisten reagoitua erilaisissa tilanteissa, eikä myöskään voi säädellä omia tunteitaan. Vajavaisesta mentalisaatiokyvystä on usein seurauksena se, että ihmisen elämä muodostuu hyvin arvaamattomaksi ja vaikeaksi. Usein mentalisaatiokyky on osana psyykkisissä ja neuropsykiatrisissa sairauksissa. (Larmo 2017, 15.)

Keskeisintä mentalisoinnissa on kiinnittää huomiota omiin - tai muiden ihmisten mielentiloihin, selittäessämme ihmisen käyttäytymistä eri tilanteissa. Mielentilat vaikuttavat paljon jokaisen ihmisen käyttäytymiseen. Ihmisen omat uskomukset, toiveet, tunteet ja ajatukset vaikuttavat toimintaan niin tietoisesti kuin tiedostattomana. (Bateman ja Fonagy ja Fonagy 2014, 15.)

Ihmisen käyttäytymisen arviointi perustuu mentalisaatiossa oletuksiin, joiden mukaan mielentilat vaikuttavat ihmisen tietyyntyyppiseen käyttäytymiseen. Jos käyttäytymistä arvioidaan mentalisoinnin kautta, edellyttää se toiminnan olosuhteiden, kokemusten, joille ihminen on ollut alttiina sekä aikaisemman käyttäytymisen tarkkaa läpikäyntiä. Yleensä fyysiseen ympäristöön liittyvät päätelmät käyttäytymiseen johtavista syistä on helpompi ymmärtää, koska ympäristö muuttuu vähemmän. Mielentilojen vaikutusta on vaikeampi selittää, sillä voimme helposti tulkita toisten ihmisten mielentiloja väärin. Siksi onkin tärkeää, että esimerkiksi sijaisperheen vanhemmilla on kykyä reflektoida omia mielentilojaan. (Bateman ja Fonagy ja Fonagy 2014, 16—17.)

Mentalisointi auttaa aikuista säätämään omia tunteitaan. Tunteet liittyvät pääasiassa siihen, ovatko omat toiveet tai halumme toteutuneet. On tutkittu, että lapset pystyvät ymmärtämään tunnetilojaan jo ennen kuin pystyvät käsittelemään tietoa tai uskomuksia.

Sen vuoksi aikuisen tunnetilat eri tilanteissa viestivät lapselle siitä, onko tilanne turvallinen. Lapsi luottaa saavansa läheiseltä aikuiselta luotettavaa tietoa ympäröivästä maailmasta. (Bateman ja Fonagy 2014, 17—18.)

4.2 Vanhemman mentalisaatiokyky

Vanhemman mentalisaatiokyvyllä tarkoitetaan sitä, että vanhempi pystyy pohtimaan lapsen ajatuksia, tarpeita ja tunteita tavallisissa arkipäivän tilanteissa sekä ymmärtää, miten ne ovat yhteydessä

vanhemman kokemuksiin vuorovaikutussuhteessa. Tässä keskeisintä on, että vanhempi on aidosti kiinnostunut lapsensa mielenliikkeistä. Vanhemman mentalisaatiokyky kehittyy yleensä luonnollisesti ja huomaamatta, kun vanhempi on lapsen saatavilla ja kiinnostunut lapsestaan ja hänen mielenmaailmastaan. Yhdessä vanhemman kanssa lapsi saa opastustusta siihen, miten tunteita voi jakaa ja miten voi tulla ymmärretyksi. Lapselle kehittyy kyky erottaa itsensä toisista sekä tehdä ero todellisuuden ja kuvitellun välillä. Lapsi pystyy hyväksymään itsessään tarvitsevat - ja puutteelliset puolet. (Kalland 2014, 32—33.)

Mentalisaatiokyvyn kehittyminen vanhemmalla kasvaa luontevasti, jos hän on paljon lapsen saatavilla. Mentalisaatio muodostuu useista eri asioista, kuten leikistä, mielikuvituksesta, uteliaisuudesta ja joustosta. Siihen kuuluu erilaisuuden ja erillisyyden hyväksyminen. Mentalisaatio sisältää myös kognitiivista ja emotionaalista ymmärtämistä ja se voi olla myös ihmisen suojana, hänen joutuesaan kokemaan raskaita - tai ongelmallisia vuorovaikutustilanteita. (Kalland 2014, 33.)

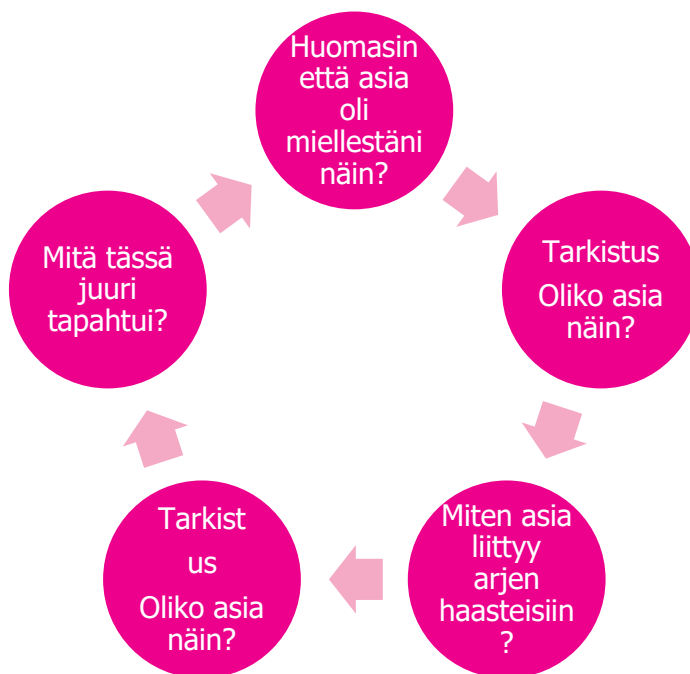
Jos lapsuuteen liittyy vanhempien taholta aiheutuvaa turvattomuutta ja väkivaltaa tai jos vanhemmilla ei ole ollut taitoja eläytyä ja huomioida lapsen elämää, jättäen tunnetilat huomiotta, lapsen mentalisaatiokyvyn kehittyminen estyy. Lapsi ei voi ymmärtää, miksi vanhemmat käyttäytyvät väkivaltaisesti häntä kohtaan ja tällöin lapsi ei välttämättä käytä omaa mentalisaatiokykyään. Tämän seurauksena lapsi ei pysty enää ennakoimaan vanhempiensa käytöstä, jolloin hän on entistä alttiimpi väkivaltaiselle käytökselle. Joillekin hyvin traumaattisissa oloissa eläneille lapsille muodostuu herkistynyt kyky toisten ihmisten tunnetiloille. Nämä lapset ovat jatkuvasti ikään kuin tuntosarvet pystyssä suhteessa muihin ihmisiin, yrittäen regoida hyvin pikaisesti muiden tunnetiloihin. Näin he toimivat voidakseen suojautua itse muiden ihmisten tunnetilojen vaikutukselta. (Larmo 2017, 19—20.)

Mentalisaatiokyky vaihtelee yksilöiden välillä sekä eri tilanteissa. Mentalisaatiokyvyn puute voi johtua yksilön vaikeudesta tulkita omia - tai toisen ihmisen mielenliikkeitä, jolloin saattaa syntyä sosiaalisia ja haastavia ihmissuhdeongelmia. Tutkimusten mukaan erilaisilla mielenterveysongelmilla, päihdeongelmilla ja persoonallisuushäiriöillä on yhteys heikkoon mentalisaatiokykyyn. Usein myös väsymys tai ylikuormittuminen voi vaikuttaa sillä hetkellä negatiivisesti mentalisaatiokykyyn. Vanhemmuudessa mentalisaatiokyvyn puute voi aiheuttaa sen, että vanhempi voi tulkita lapsen käyttäytymisen väärin tai huomioida vain käyttäytymisen ulkoiset piirteet, sen sijaan, että pohtisi käyttäytymisen takana olevia syitä. (Kalland 2014, 201, 35.)

4.3 Mentalisaatiokehä

Usein perheenjäsenillä ja myös muilla ihmisillä on perheiden tilanteista hyvin erilaisia selityksiä. Mentalisaatiokehä auttaa huomaamaan, mitä mieltä kukin siihen liittyvä ihminen asioista on. Tällä tavoin

voidaan korjata väärää käsityksiä ja tulkintoja toisten tunnetiloista. Asian selventämiseksi on alla kuvattuna Midgley ja Troupin mentalisaatiokehä.

KUVIO 1. Mentalisaatiokehä mukailtuna Midgley ja Troupin mukaan.

5 OPINNÄYTETYÖN PROSESSI

Opinnäytetyön aiheesta kiinnostuimme vuoden 2017 alussa. Kiinnostuksen heräämiseen vaikutti se, että toinen työn tekijöistä oli harjoittelussaan tutustunut sijaisperhetyöhön. Harkitsimme erilaisia menetelmiä opinnäytetyön toteuttamiseksi. Toteutustavaksi valitsimme kehittämistyön, mutta halusimme mukaan myös toiminnallisuutta. Toiminnallisuuden mukanaolo työssä on mielestämme tärkeää, koska sitä kautta saamme käytännönläheisemmin ja objektiivisemmin vastaukset tutkimuskysymyksiimme, sekä tärkeää tietoa siitä, miten kehittämämme työväline toimii käytännössä.

Tutkimusprosessimme käynnistyi toimeksiantajan edustajan tapaamisella. Tuolloin saimme raamit työn suunnittelulle ja – toteutukselle, sekä tarvittavat tiedot, jotka mahdollistivat teemahaastattelukysymysten laatimisen. Näimme paljon vaivaa, jotta teemahaastattelusta tulisi kattava, saadaksemme mahdollisimman paljon tietoa kiintymyssuhdekorttien suunnittelua varten. Haastattelusta saatujen johtopäätösten perusteella, käynnistimme korttien suunnittelun ja toteutuksen. Testasimme kortteja syksyllä 2017, sekä vuoden 2018 alussa. Testauksen yhteydessä pyysimme kirjallista palautetta korttien toimivuudesta sekä kehitysehdotuksia mahdollisia muutoksia varten. Koko prosessin ajan olimme yhteydessä toisiimme - sekä toimeksiantajan edustajaan sähköpostilla ja puhelimitse. Aina tarvittaessa pidimme palavereita toimeksiantajan kanssa.

5.1 Tutkimuskysymykset

Käytimme runsaasti aikaa työtämme tukevien ja tarkoituksellisten tutkimuskysymysten laatimiseen. Ennen tutkimuskysymysten lopullista muotoutumista, perehdyimme kiintymyssuhdetta käsittelevään kirjallisuuteen. Paneuduimme myös teemahaastattelusta saatuihin johtopäätöksiin ja niiden, sekä yhdessä käytyjen keskustelujen pohjalta päädyimme seuraaviin kolmeen kysymykseen:

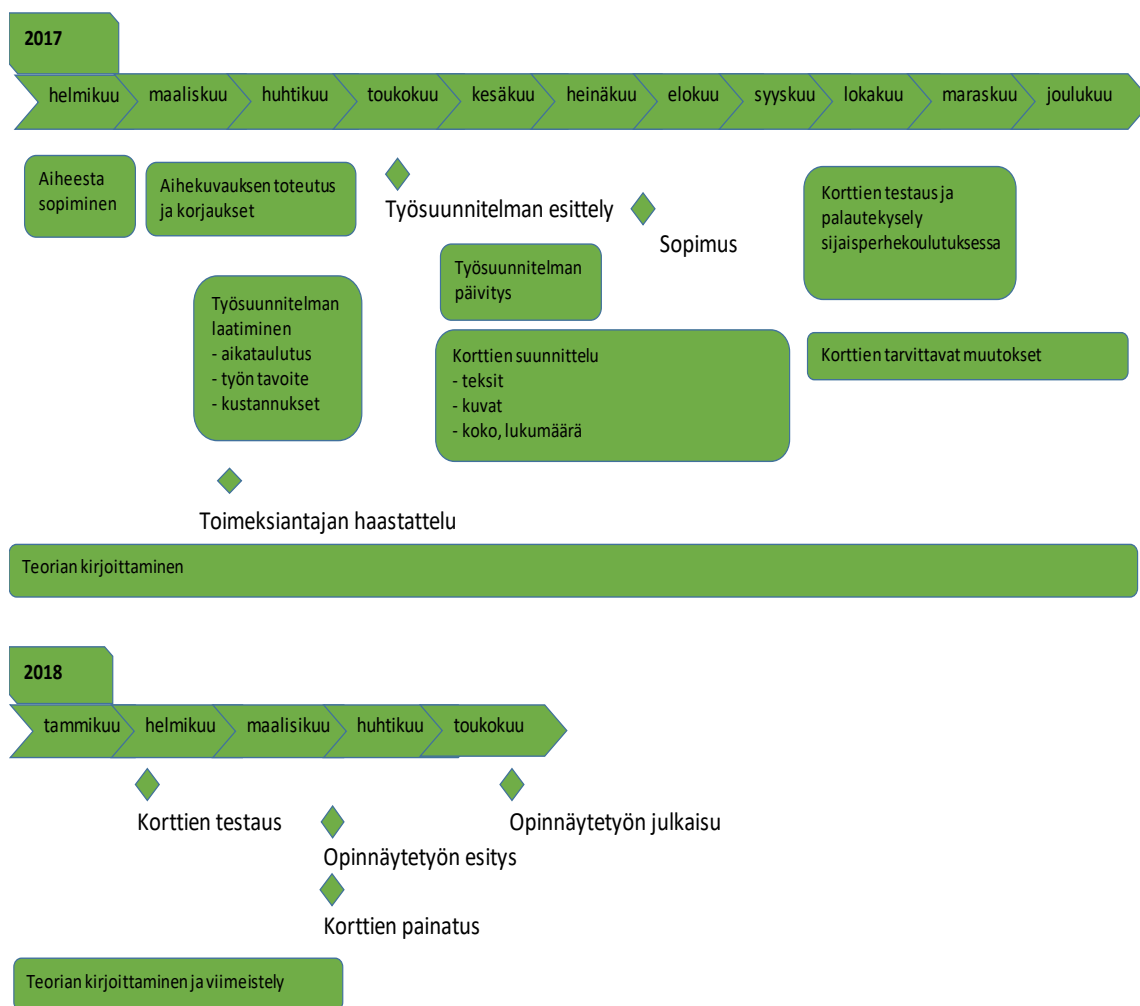
1. Miten työntekijä voi käyttää kortteja sijaisvanhemman kanssa työskentelyn tukena?
2. Mitä apua vanhemmalle on korteista, hänen saadessaan koulutusta/ohjausta sijaisperhetyöntekijöiltä?
3. Mihin tarkoitukseen kortteja hyödynnetään lasten kanssa työskenneltäessä?

5.2 Muut tutkimukset sijaisperheiden kiintymyssuhteista

Sijaisperheiden kiintymyssuhteisiin liittyviä tutkimuksia on aiemmin tehty muun muassa opinnäytetöinä (AMK) Pro gradu – tutkielmina. Maria Hirn, on Pro gradu – tutkielmassaan ” Sijaisvanhemman ja sijoitetun lapsen kiintymyssuhde pitkäaikaisissa perhesijoituksissa. Sijaisvanhempien kokemusten tarkastelua” tekemissään johtopäätöksissä todennut, että tarvitaan runsaasti aikaa ja luottamusta ennen kuin kiintymyssuhteen muodostuminen sijaisvanhempien ja sijoitettujen lasten välille on mahdollista. Hirn johtopäätöksissään tuo esiin, että kiintymyssuhteen muodostumista edesauttaa, mikäli sijaisvanhemmat saavat ilman ulkopuolisia häiriötekijöitä rakentaa suhdetta sijoitettuun lapseen. Tämän vuoksi on myös perusteltua, että sijoitetun lapsen ja tämän biologisten vanhempien tapaamiset lakkautetaan määrääjäksi. (Hirn 2015, 78.)

Laura Keskinen ja Tiia-Maria Kettunen ovat opinnäytetyössään (AMK) ”Se on semmosta rakentamista ja virkkaamista” Sijaisvanhempien kokemuksia läheisverkoston läsnäolosta sijaisperheen arjessa” tekemissään johtopäätöksissä avioineet, että jokaisen sijoitetun lapsen – sekä jokaisen sijoituksen tilanne on hyvin yksilöllinen, eikä niitä voi verrata muihin vastaaviin tapauksiin. Tilannetaju lasten läheisverkostojen kanssa tehtävään yhteistyöhön on tärkeää, koska jokainen sijoitus vaatii omanlaisensa menetelmät. Johtopäätösisistä ilmenee myös, että lapsen sijoittaneella sosiaalityöntekijällä on vastuu huolehtia lapsen oikeudesta pitää yhteyttä lähiverkostoonsa, muun muassa biologisiin vanhempiin sekä isovanhempiin. (Keskinen ja Kettunen, 2015, 33.)

Tutkimusprosessin eteneminen

KUVIO 2. Työn aikataulu sekä vaiheet Lewinin (1951) spiraalimallia mukailien

Käytämme aikataulutuksessa Lewinin kehittämää spiraalimallia. Mallia voi hyödyntää myös opinnäytetyömme tulosten arvioinnissa. Tutkimuksissaan Lewin (1951), muotoili toimintatutkimuksellisen kenttäkokeen perusmallin, johon kuuluvat vertailuasetelma, lähtötilan kartoitus, intervention kuvaus sekä lopputilan mittaaminen. Lewin myös määritteli toimintatutkimuksen spiraalin, johon kuuluvat seuraavat vaiheet: toiminnan suunnittelu, muutoksen toteutus sekä muutoksen vaikutusten seuranta ja arviointi. Kehittämistyön piirteitä ovat: käytäntöön suuntautuminen, ongelmakeskeisyys, sekä se, että osalliset ovat aktiivisia toimijoita kehittämisessä. Tähän oleellisesti kuuluu hyvä yhteistyö. (KvalimOTV - 5.4 Toimintatutkimus - Yhteiskuntatieteellinen tiedealan tutkimuskeskus.)

5.3 Teemahaastattelu

Teemahaastattelun voidaan määritellä olevan lomakehaastattelun ja avoimen haastattelun väli-
muoto. Teemahaastatteluun ei kuulu ennalta suunnitellut - ja tarkasti muotoillut kysymykset, vaan
haastattelu etenee ennakolta mietittyjen teemojen mukaisesti. Teemahaastattelu on kuitenkin avoi-
meen haastatteluun verrattuna tarkemmin raamitettu, koska siinä haastattelija etenee kaikkien
haastateltavien kanssa tasapuolisesti. Teemahaastattelun keskeinen ajatus on mahdollistaa haas-
tateltavien omat ajatukset. Haastatellut voivat tuoda esiin, mitä he ajattelevat kysytyistä teemoista
sekä annetaan tilaa haastateltavan omalle kerronnalle. Teemahaastattelu on tarkoitus säilyttää kes-
kustelunomaisena tapahtumana, joka etenee haastattelijan laatimien teemojen avulla. Haastattelija
kirjaa teemat itselleen muistiin lyhyesti, tehden muutamia apukysymyksiä. Teemahaastattelu on tar-
koituksen mukainen silloin, kun halutaan tutkia ja etsiä tietoa asioista ja tapahtumista, joita ei ole
aiemmin paljon tutkittu. Teemahaastattelu vaatii haastattelijalta paljon pohjatyötä. Aiheeseen tulee
perehtyä jo ennakkoon ja harjaannuttaa siihen liittyvien asioiden tuntemusta. Tällöin on mahdollista
keskittää kysymykset niihin teemoihin, jotka ovat tutkimuksen kannalta keskeisiä. Teemahaastatte-
lua käytetään paljon eri tutkimuksissa, koska se mahdollistaa haastateltaville laajan kerronnallisen
vapauden. Teemahaastattelun analysointi on myös melko vaivatonta. Teemoihin saadut vastaukset
on sujuvaa luokitella tarvittaviin luokkiin. (KvaliMOTV 2001.)

Hirsijärven ja Hurmeen mukaan teemahaastattelu ei suoraan kuulu kvalitatiiviseen tai kvantitatiivi-
seen tutkimusmenetelmään. Teemahaastattelussa ei esimerkiksi määritellä, montako haastatteluker-
taa tutkimuksen tekemiseen on käytetty tai miten perusteellisesti tutkittavaa aihetta on käsitelty.
Keskeisintä teemahaastattelussa on sen eteneminen ennalta suunniteltujen teemojen avulla. Haas-
tattelussa korostuu hyvä dialoginen vuorovaikutus ja asioiden merkitysten ymmärtäminen. Näin
haastateltavalla on myös mahdollisuus tarkentaa tutkijan esittämiä kysymyksiä oman näkemyksensä
ja tietämyksensä mukaan. Haastattelun analyysi teemahaastattelusta voi olla haasteellista, koska
materiaalia on runsaasti ja se on yleensä hyvin käytännönläheistä. Aineistoa voi analysoida monella
tavalla, kuten esimerkiksi laskemalla, kuinka monta kertaa jokin aihe esiintyy haastattelumateriaa-
lissa. Analysointi onnistuu myös asteikoinnin avulla, eli muodostetamalla asioista eri luokkia. Esimer-
kiksi tapahtuuko jokin asia usein, harvoin tai ei koskaan. Analyysin tekemisessä teemoittelu on eräs
vaihtoehto. Tällöin tarkastellaan sitä, mitkä asiat ovat tyypillisiä ilmaisuja haastateltavalle. Yhteyk-
sien tarkastelu, eli haastattelussa esiin tulleiden ilmiöiden yhteyttä verrataan suhteessa toisiinsa.
Myös kehityskulun tarkastelu on yksi analyysin muoto. Siinä tarkastellaan esimerkiksi taulukon
avulla, mikä jokin tilanne oli ennen ja mikä se on nyt. Metafooria eli vertauskuvia voi käyttää analy-
sointiin, mikäli kokee haastateltavan niitä käyttäneen. Kvantitatiivista analyysia voi käyttää myös
teemahaastatteluja analysoidessa. Tällöin taulukkoon voidaan kuvata muuttujia, jolloin kysymysten
vastaukset voidaan luokitella numeroiden avulla. (Hirsijärvi ja Hurme 2001, 43, 66, 135, 172–181.)

5.4 Teemahaastattelun toteutus

Ensimmäisessä tapaamisessa toimeksiantajan edustajan kanssa, teimme teemahaastattelun (liite 1) tutkimuksen tavoitteista. Haastattelu toteutettiin Kuopiossa, Familiarin tiloissa. Valitsimme haastatteluun rauhallisen tilan, jossa haastattelu tapahtuu asianmukaisesti. Suunnittelimme kysymykset siten, että saisimme mahdollisimman monipuolista tietoa toimeksiantajan toiveista ja näkemyksistä kortteihin liittyen. Haastattelun jälkeen litteroimme ja luokittelimme saadut vastaukset pääluokkiin teemakysymysten pohjalta. Haastattelulla on runsaasti koulutusta, tietoa ja kokemusta työskentelystä sijaisperheiden kanssa. Hänellä on laaja tietämys ja kokemus kiintymyssuhteen muodostumisesta sekä siitä, mitä haittoja voi seurata, jos kiintymyssuhteen muodostuminen ei onnistu. Haastattelulla on myös laajamittainen näkemys siitä, millä tavoin vanhempien ja lasten kiintymyssuhteen muodostumista voidaan tukea. Haastattelu sujui ongelmitta ja saimme runsaasti uutta tietoa kiintymyssuhteen muodostamisesta. Haastattelu auttoi myös ymmärtämään vanhemman mentalisaatiokyvyn arviointia sekä sitä, millä keinoin vanhempaa voidaan tukea ja ohjata rakentamaan lapsen turvallinen tunneyhteys.

5.5 Haastattelun johtopäätökset

Korteissa olevien kysymysten ja kuvien avulla työntekijä pystyy ohjaamaan vanhempaa tavoittamaan lapsen toiminnan taustalla olevia motiiveja, tarpeita ja aikomuksia. Lapsen on kuvien avulla helpompi tuoda esille omia tunteitaan ja tarpeitaan, oppien näin säätelämään omaa tunneilmaisuaan. Korttien kysymysten kautta on mahdollista tarkastella vanhemman omaa kiintymyssuhdemallia ja sitä, miten se vaikuttaa turvallisen suhteen luomisessa. Mikäli lapselle muodostuu turvallinen suhde sijaisvanhempiin, on sillä korjaava vaikutus hylkäämiskokemuksiin. Tällöin myös lapsen psyykinen kehitys tasoittuu. Korteissa olevien kysymysten avulla vanhemmat joutuvat refleктоimaan omaa toimintaansa suhteessa lapseen. Vanhempien kiintymyskeskeisen toiminta edesauttaa ymmärtämään sijoitetun lapsen käytöstä. Sijoitetun lapsen käyttäytyminen voi poiketa huomattavasti biologisten lasten käytöksestä. Vanhempien mentalisaatiokyvyn kehittyminen vaikuttaa positiivisesti lapseen ja näin voidaan ehkäistä mahdollinen uudelleensijoitus.

Työntekijä voi käyttää kortteja myös apuna perheen biologisten lasten kanssa työskennellessä. Biologisilla lapsilla herää usein erilaisia tunteita, muun muassa kateutta, siinä vaiheessa, kun perheeseen muuttaa sijaislapsi. Perheen biologisten lasten kanssa on syytä käydä läpi esimerkiksi sitä, mitä sijaislapsen tulo perheeseen heidän näkökulmastaan merkitsee. Biologisten lasten suhtautumisella sijaislapsen, on suuri merkitys sijoituksen onnistumisen kannalta.

Korttien käytettävyyden kannalta on tärkeää, että niissä on kysymykset sekä vanhemmille että lapselle. Korteissa tulee olla myös kuva, josta kyseisen kortin kysymystä kuvaava tunne ilmenee. Jos kortin tunteena on esimerkiksi "vihainen", voidaan vanhemmilta kysyä, miltä heistä on tuntunut omien vanhempiensa ollessa vihaisia? Jatkokysymyksenä voidaan kysyä, miten vanhempi kokee, kun hänen lapsensa on vihainen? Lapselta puolestaan voidaan kysyä, miltä hänestä tuntuu, vanhempien

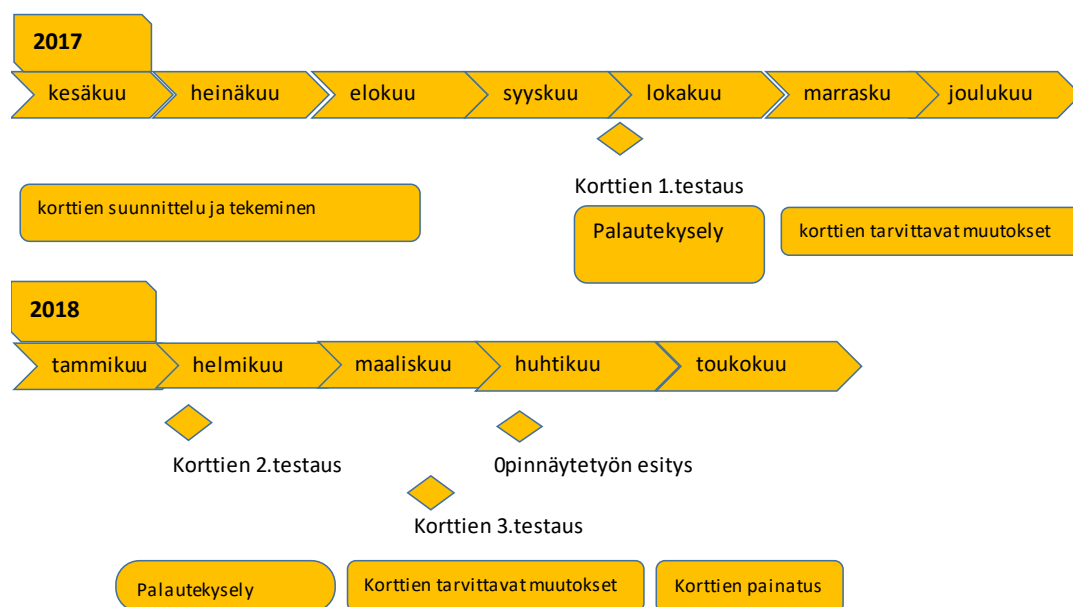
ollessa hänelle vihaisia ja miten vanhemmat suhtautuvat lapsen suuttumukseen? Korteissa on tärkeää olla selkeät ja yhtenäiset kuvat. Postikorttikoko on korteille sopiva. Korteihin kannattaa liittää selkeät käyttöohjeet, jolloin eri työntekijöiden on helppo niitä käyttää. Ohjeessa voi olla viittaus siihen, mistä löytyy lisää kysymysarjoja esimerkiksi vanhemman mentalisaatiokyvyn arviointiin.

Vanhempia autetaan havaitsemaan tunne- ja olotilan vaikutuksia omaan toimintaan vuorovaikutustilanteissa. Heitä ohjataan kehittämään mentalisaatiokykyä sekä reflektiivistä työskentelyä vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Myös lapsia voidaan auttaa tuomaan esille omia tunteitaan sekä tarpeitaan sekä säätelemään tunneilmaisuaan.

Korttien avulla vanhemmat sekä lapset voivat päästä intersubjektiiviseen vuorovaikutukseen. Intersubjektiiivinen vuorovaikutus tarkoittaa turvallisen tunneyhteyden rakentamista.

Mahdollisuus korttien testaamiseen on ensi syksyn sijaisperhekoulutuksissa sekä työskentelyssä sijaisperheiden kanssa. Korteja voidaan hyödyntää myös työskentelyssä tavallisten perheiden kanssa. (Kejonen-Tenhunen 2017-03-20.)

Korttien työstämisprosessi

KUVA.3. Korttien suunnittelu Lewinin spiraalimallia mukaellen

5.6 Korttien testaus

Toimeksiantajan ehdotuksesta kortteja testattiin syyskuussa 2017 erään sijaisperheen äidin - ja heille sijoitetun kahdeksanvuotiaan lapsen kanssa. Sjoitettu lapsi oli tullut perheeseen edellisenä kesänä. Lapsella oli jo takanaan yksi epäonnistunut sijoitus. Perhehoitopalveluiden työntekijät olivat käyneet perheessä tiiviisti ja ohjanneet sekä tukeneet perhettä vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen vahvistamiseen. Perheeseen sijoitetulla lapsella oli neuropsykiatrisia ongelmia, muun muassa haasteita keskittymisessä ja kommunikoinnissa. Kyseinen perhe ei ollut entuudestaan tuttu, joten ennen korttien testausta aikaa käytettiin tutustumiseen ja keskusteluun sijaisäidin ja lapsen kanssa.

Perhehoitopalveluiden edustajan ja sijaisäidin kanssa sovittiin, että testauksessa käydään läpi ainoastaan kaksi korttia. Tähän päädyttiin siitä syystä, että lapsi jaksaisi keskittyä tilanteeseen, saaden siitä positiivisen kokemuksen. Ensimmäisen valitun kortin teema käsitteli turvallisuutta. Sijaisäidiltä kysyttiin, miten hän huomaa lapsesta, että tämän on turvallista olla kotona ja perheessä? Lapselta kysyttiin aluksi hänen ikänsä ja ymmärtämisensä huomioiden, mitä hän tykkää tehdä kotona sijaisäidin, isän ja veljien kanssa? Apukysymyksenä lapselta kysyttiin, mitä asioita hän tekee talvella ja leikkiikö hän esimerkiksi lumileikkejä? Tämän jälkeen kysyttiin varsinaisen kysymys, eli milloin lapsella on hyvä ja turvallinen olo kotonaan ja miten sijaisäiti ja isä auttavat lasta tuntemaan olonsa kotona turvalliseksi?

Toisen kortin teema oli ujous. Sijaisäidiltä kysyttiin, millaisissa tilanteissa lapsi on ujo tai arka ja miten tämä mahdollisesti näkyy lapsesta? Lapselta kysyttiin, milloin hänelle tulee levoton tai hätäinen olo ja miten sijaisäiti tai -isä voi auttaa kyseisissä tilanteissa? Sijaisäidiltä kysyttiin vielä lopuksi, miten hän ajattelee voivansa auttaa ja tukea lasta tilanteissa, joissa lapselle tulee levoton olo? Lopuksi lapselta vielä kysyttiin, miltä hänestä tuntuu, jos sijaisäiti tai -isä auttaa, hänen ollessaan levoton?

Toinen testaus toteutettiin uudelleen samassa perheessä. Korttien testaus oli lapsen kanssa tällä kertaa haasteellista, koska hänelle oli ADHD-oireiden vuoksi tehty useita lääkekokeiluja. Tästä johtuen lapsi oli levoton ja väynyt. Aluksi lapsen kanssa juteltiin ja hän esitteli joululahjaksi saamansa legot. Varsinaisessa testauksessa käytiin aluksi läpi "ilo". Lapselta kysyttiin, mitkä asiat saavat hänet iloiseksi ja mitkä asiat hänen mielestään ilahduttavat sijaisäitiä? Äidiltä puolestaan kysyttiin, mitkä asiat lapsesta saavat hänet iloiseksi? Kysyttiin myös, mitkä asiat äidin mielestä ilahduttavat lasta? Toisen kortin aihe oli kiukku. Lapselta kysyttiin, mitkä asiat saavat hänet kiukustumaan kotona tai koulussa? Äidiltä puolestaan kysyttiin, Mitkä asiat lapsesta häntä mahdollisesti kiukuttavat? Kysyttiin myös, mitkä asiat äidin mielestä saavat lapsen kiukustumaan? Tällä kertaa käytiin läpi kolmaskin kortti, jonka aiheena oli pelko. Lapselta kysyttiin, millaiset asiat ja tilanteet häntä pelottavat ja kertooko hän peloistaan sijaisvanhemmilleen? Lasta pyydettiin myös kertomaan, millä tavoin vanhemmat auttavat häntä pelottavissa tilanteissa? Äidiltä kysyttiin, mitkä asiat hänen mielestään pelottavat lasta ja kertooko lapsi, jos häntä pelottaa?

Iloa tuottavia asioita lapsen oli aluksi vaikea tuoda esille, mutta sijaisäidin kerrottua omia ilonaiheitaan, innostui myös lapsi kertomaan omiaan. Kiukustumisen syyn lapsi kertoi nopeasti, sillä hänellä

oli ollut koulussa riitaa liittyen keinujen käyttöön välitunnilla. Peloistaan lapsi nimeltä myös hyvin nopeasti pimeään pelon ja kertoi myös, miten vanhemmat olivat siinä häntä tukeneet.

Korttien kolmas testaus toteutettiin päiväkodissa. Päiväkodissa testaamiseen päädyttiin, koska haluttiin nähdä, voivatko kortit toimia myös muussa tarkoituksessa kuin sijaisperheiden kanssa työskentelyssä. Testaukseen osallistui päiväkodissa hoidossa oleva kuusivuotias tyttö ja hänen äitinsä. Aluksi lapsi oli haluton osallistumaan korttien testaukseen. Häntä ujostutti ja hän kertoi, ettei osaa tehdä tehtäviä. Yhdessä äidin kanssa rohkaisimme ja kannustimme lasta ja lopulta tämä suostui vastaamaan kysymyksiin.

Testasimme päiväkodissa yhteensä neljä korttia sekä äidin että lapsen kanssa. Lisäksi äidin kanssa keskusteltiin neljän muun kortin avulla. Ilo-kortin avulla lapsi kertoi tulevansa iloiseksi eräässä sisäleikkipaikassa käymisestä sekä siitä, kun näkee vanhempiansa pussailevan. Lapsi myös kertoi nauravansa paljon yhdessä vanhempiansa kanssa. Äiti koki tulevansa iloiseksi nähdessään lapsensa oppivan uusia asioita. Äitiä ilahduttivat myös läheisyys, luottamus ja yhdessä leikkiminen lapsen kanssa. Pelkoa koskevaan kysymykseen lapsi vastasi, että mikäli haamuja olisi olemassa, hän pelkäisi niitä. Muita pelkojaan lapsi ei halunnut tuoda esille. Äiti kertoi, että hän tunnistaa lapsensa pelkoja ja on niissä myös tukena. Lapsi myös kertoo peloistaan vanhemmilleen. Lapsi kertoi tulevansa surulliseksi, jos joku kaveri lyö häntä, eikä tee mitä hän haluaa. Lapsi myös kertoi, että hän pystyy aina kertomaan pahasta mielestä vanhemmilleen. Äiti kertoi, että lapsena, hän oli itse saanut lemmikkieläimestä lohtua ollessaan surullinen. Lopuksi kävimme lapsen kanssa läpi korttia, jonka aiheena oli yhdessä tekeminen. Lapsi kertoi, että mieluisinta yhteistä puuhaa vanhempien ja sisarusten kanssa on kotitöiden tekeminen, juttelu, leikkiminen sekä ulkoilu. Äiti toivoi, että perhe tekisi vielä nykyistä enemmänkin asioita yhdessä. Hän lisäsi, ettei tärkeää ole lähteä kotoa pois, vaan tehdä aivan arkisia asioita yhdessä. Juttelimme äidin kanssa lisäksi ujoudesta, turvallisuudesta, onnellisuudesta sekä pettymyksestä. Äiti kertoi olleensa itse lapsena ujompi kuin mitä hänen oma lapsensa on tällä hetkellä. Äiti myös kokevansa, että hänen lapsellaan on turvallinen olo, mikä heijastuu luottamuksena, lapsen rauhallisuutena sekä kykynä kertoa mieltä painavista asioista. Lapsuuden pettymykset eivät äidin mukaan heijastu hänen omaan vanhemmuuteensa. Lastaan tai äitiyttään kohtaan äiti ei koe tuntevansa minkäänlaisia pettymyksen tunteita. Onnea äiti sen sijaan kokee jatkuvasti lapsestaan ja varsinkin nähdessään lapsensa onnellisena.

5.7 Palaute korteista

Sijaisäidin ja lapsen kanssa palaute korteista jäi melko vähäiseksi ajanpuutteen vuoksi. Keskustelun aikana sijaisäiti antoi palautetta, että eläinkortit toimivat kyseisen lapsen kohdalla hyvin, koska perheessä on kissoja, jotka ovat lapselle tärkeitä. Äidin mielestä hänen oli helpompi peilata ensin omia tunteitaan ja tämän jälkeen lapsi pystyi tuomaan tuntemuksiaan paremmin esille kissa-kuvien kautta. Lapsi koki korttien kissojen ”ilmeet” kiinnostavaksi ja pystyi tuomaan esille omia tunteitaan. Lapsi kertoi, mitä on mukava puuhaila kotona ja että hän kokee olonsa turvalliseksi sijaisäidin kanssa. Koulussa lapsi koki joskus pahaa oloa, jos ei aina tiennyt, mitä tapahtuu seuraavaksi. Lapsi ja äiti olivat kiinnostuneita jatkamaan työskentelyä korttien avulla.

Toisen testauksen palautteessa lapsi totesi, että korttien kuvissa olevien possujen ilmeistä, hänen oli helpompi kertoa omia tuntemuksiaan. Näytin lapselle vielä ”turvallinen olo”- korttia, mutta kuvan perusteella hänen oli vaikea hahmottaa mitä turvallinen olo tarkoittaa. Sijaisäidin mielestä lapsen kanssa on haastava käydä läpi kortteja, koska lapsella on paljon erilaisia havainnointiin, ymmärtämiseen ja oppimiseen liittyviä haasteita. Äidin mielestä kysymysten tulee olla lyhyitä ja liittyä hyvin konkreettisesti arkisiin asioihin. Sijaisäiti koki hyvänä sen, että ennen kysymyksen esittämistä lapselle näytettiin kortin kuvaa ja kysyttiin lapselta, mikä ilme possulla hänen mielestään oli.

Päiväkodissa tehdystä testauksesta palautetta antoi lähinnä äiti. Lapsen mielestä kysymykset olivat ihan helppoja ja possukortit kivoja. Äidin mielestä kortit toimivat hyvin keskustelun tukena ja ne myös auttoivat omien tunteiden tunnistamisessa. Äiti kertoi pohtineensa paljonkin niitä asioita, joita korttien avulla kävimme läpi ja hän arveli, että keskustelu saa häntä miettimään tunteisiin liittyviä asioita sekä omasta - että lapsen näkökulmasta entistä tarkemmin. Korttien ulkonäköön äiti oli tyytyväinen ja hän olikin sitä mieltä, että kortit sopivat ehdottomasti päiväkodissa käytettäväksi sekä yhdessä perheiden kanssa, että myös työntekijän ja lapsen välisillä tuokioilla.

Perhepalveluiden työntekijän kanssa korteista keskusteltiin aiemmin laaditun kysymyslomakkeen avulla. Kehittämisehdotuksena tuli, että samassa kortissa voisi olla kysymykset sekä sijaisvanhemmille että lapsille. Työntekijän mielestä korteissa olevien kysymysten avulla on mahdollisuus käydä dialogista keskustelua vanhemman, lapsen ja työntekijän välillä. Korttien ohjeessa tulisi myös olla apukysymyksiä, sekä viittaus lähteeseen, josta löytyy lisää kysymyssarjoja niin vanhemman – kuin myös lapsen mentalisaatiokyvyn tarkasteluun. Perhepalveluiden työntekijän mielestä eläinkortit toimivat hyvin lasten kanssa työskenneltäessä, koska eläinten kuvat helpottavat lasta tuomaan esiin omia tunteitaan. Toimeksiantajalta tuli myös toive, että kortit olisivat teemaltaan yhtenäiset. Korttien ulkoasua, liittyen logoon ja värimaailmaan, pohditaankin vielä yhdessä Perhepalveluiden toimitusjohtajan kanssa.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Mielestämme saimme kaikkiin kolmeen tutkimuskysymykseemme riittävän kattavat vastaukset. Työntekijän on korttien avulla luontevaa avata kiintymyssuhteeseen liittyvää keskustelua sijaisvanhempien kanssa. Korttien käyttö soveltuu hyvin sijoituksen alkuvaiheeseen, jolloin sijaisvanhemmat ja – lapset eivät vielä kykene ymmärtämään toistensa tunnetiloja. Testaustilanteessa kävi hyvin ilmi, että korttien avulla vanhemman on helpompi tunnistaa sekä omia – että lapsen tunnetiloja kuin ilman korttien kaltaista työvälinettä. Kortit auttavat sijaisvanhempaa refleктоimaan omia tunteitaan ja tämä lisää vanhemman ja lapsen välisen tunnesuhteen positiivista kehitystä. Tätä kautta myös sijoituksen pysyvyyden mahdollisuus kasvaa merkittävästi. Lasten kanssa työskentelyssä korttien avulla on mahdollista saada erittäin hyviä tuloksia. Korttien eläinkuvien avulla lasten on helppo tuoda esille omia tunteitaan. Ei ole niinkään merkityksellistä, kuinka paljon lapsi sanallisesti kertoo tunnetiloistaan tai kuinka kattavasti hän vastaa hänelle esitettyihin kysymyksiin. Sen sijaan tulee kiinnittää huomiota siihen, miten lapsi reagoi korteissa oleviin kuviin. Lapsille voi korttien avulla tulla mieleen myös paljon sellaisia asioita, jotka eivät suoranaisesti liity hänelle esitettyihin kysymyksiin, mutta joiden käsitteleminen on lapsen tunne-elämän kehittymisen – ja sijaisperheeseen sopeutumisen kannalta tärkeää.

TAULUKKO 1. Testaustulokset korttien hyödystä

Lapsi	Kuvien ilmeet auttavat	Keskittyminen on helpompaa ja tunnelma vapautuneempi	Sijaisvanhemman kautta peilaus auttaa lasta tuomaan tunteitaan esille
Sijaisvanhemp	Kuvat auttavat lasta kertomaan	Keskustelu on helpompaa ja vaikeista asioista on helpompi jutella	Pystyy peilaamaan omia ajatuksiaan lapsesta
Työntekijä	Huomioi lapsen kehitystason	Konkreettisempi esittää kysymyksiä kuvan kautta	Huomaa, miten vanhempi osaa peilata lapsen tunnetiloja

6.1 Pohdintaa korttien testauksesta

Korttien kanssa työskentely vaatii tutustumista perheeseen ja selvittelyä, onko lapselle haastavaa ymmärtää esimerkiksi erilaisia käsitteitä. Korteissa olevia kysymyksiä joutuu tilannekohtaisesti muuntamaan muun muassa lapsen kehitystason, iän ja ajankohdan mukaan sopiviksi. Työskentely lapsen kanssa tulee aloittaa kysymällä lapselle mieluisista asioista. Näitä voivat olla vaikkapa lapsen lempileikit ja muu mieluinen tekeminen. Jos lapsen on itse vaikea puhua tunteistaan, voidaan aluksi kääntyä sijaisvanhemman puoleen. Näin lapsi voi peilata vastausta pohdittavaan kysymykseen sijaisvanhemmastaan ja siten sanoittaa paremmin omia tunteitaan.

TAULUKKO 2. Kehitettävää korteissa

LAPSI	Possun ilmeet selkeämpiä	Ei monta kysymystä kerralla ja lyhyitä kysymyksiä
SIJAISVANHEMPI	Kuvien oltava selkeitä Kysymykset avattava arkisin esimerkein	Lasten vireystila huomioitava
TYÖNTEKIJÄ	Huomioitava kysymyksiä esittäessä lapsen ikätaso ja vireystila	Mietittävä sopiva fyysinen tila korttien kanssa työskentelyyn

7 POHDINTA

Lastensuojelun toteuttaminen vaatii lähes poikkeuksessa puuttumista perheen tilanteeseen ja lasta koskeviin asioihin. Lastensuojeluun käytetään paljon yhteiskunnallisia resursseja, mutta siihen nähden sitä on tutkittu melko vähän. Esimerkiksi perhehoitomalli on otettu käyttöön tutkimatta ensin, milloin ja missä tilanteessa se on lapselle paras vaihtoehto sijoitusta mietittäessä. Tutkimustiedon puutteellisuus voi aiheuttaa sen, että lapsi sijoitetaan hänelle epäsopivaan yksikköön. Tällaisesta menettelystä voi pahimmillaan olla seurauksena sijoituspaikan vaihdos, josta voi seurata lapselle kokemus hylkäämisestä. Epäonnistuneet sijoitukset eivät auta lasta kasvamaan ja kehittymään ikätasoisesti ja myös kiintymyssuhteen muodostuminen kärsii. (Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta 2017, 15.)

Useiden eri tutkimuksien, perhehoidon työntekijöiden kanssa käytyjen keskustelujen sekä sijaisperhetyön kautta on käynyt ilmi, miten haasteellinen ja pitkäkestoinen prosessi on, ennen kuin sijaisvanhemman ja sijoitetun lapsen välinen kiintymyssuhde muodostuu. Tämä asia tulee usein yllätyksenä sijaisvanhemmille, vaikka he olivat Pride-koulutuksen aikana käyneet kiintymyssuhteen muodostumiseen liittyviä asioita läpi ja pohtineet omaa kiintymyssuhdemalliaan. Hughes on omissa kirjoissaan käsitellyt ilmiötä hyvin laajasti ja todennut, (2011, 15.) että lapset, joita on kaltoinkohdeltu ja laiminlyöty omassa kodissaan, eivät tästä syystä kykene luottamaan aikuisiin, kuten vaikkapa sijaisvanhempiinsa. Sijaisvanhemmilta vaatii tahtoa ja kykyä osoittaa myönteisiä - ja rakastavia tunteita lasta kohtaan, vaikka tunne ei olisikaan täysin aitoa. Ajan kuluessa vanhemman kärsivällinen hyvän kohdentaminen lapseen luo turvallisuutta ja vahvistaa luottamuksen rakentumista. (Hughes 2011, 15.)

Mielestämme aihevalinta on ajankohtainen ja teoriatietoa kiintymyssuhteesta, mentalisaatiosta ja lasten sijoituksiin liittyvistä asioista löytyi runsaasti. Aiheen rajaaminen oli haastavaa, koska mielenkiintoista materiaalia oli saatavilla paljon. Onnistuimme kuitenkin keskittymään mielestämme olennaisiin asioihin ja osa-alueet, joihin työssämme perehdyimme, tukevat kokonaisuutta. Työn edetessä käsiteltävät asiat veivät mukanaan ja motivoivat tutustumaan aiheeseen yhä enemmän. Olemme sitä mieltä, että alkuperäinen ajatus kiintymyssuhdekorttien kehittämisestä sijaisperhetyön tarpeisiin on hyvä, mutta opinnäytetyöprosessin edetessä havaitsimme, että kortteille löytyy muitakin käyttöympäristöjä, esimerkiksi päiväkodit ja perheneuvolat. Varhaiskasvatuksessa kortteja on mahdollista hyödyntää työntekijän ja lasten välisessä pedagogisessa ohjaustilanteessa sekä työntekijän ohjauksella vanhempien ja lasten kanssa. Sekä perheneuvoloissa että varhaiskasvatuksessa kiintymyssuhdekorttien käyttö voidaan liittää osaksi tunnettyöskentelyä.

Jatkotutkimus sijaisperheiden kiintymyssuhteen vahvistamisesta on varmasti tarkoituksenmukainen ja kiinnostava. Kiintymyssuhdekorttien toimivuus sijaisperhetyössä pidemmällä tähtäimellä on mielestämme asia, jota tulee seurata. Myös korttien hyödyntämisen mahdollisuudet varhaiskasvatuk-

sessä sekä esimerkiksi perheneuvolassa on syytä kartoittaa ja raportoida. Työmme pohjalta nostaisimme jatkotutkimusaiheeksi myös sijaisvanhemman ja sijoitetun lapsen välisen suhteen lapsen itsenäistyttyä. Kiinnostavia asioita tarkasteltavaksi ovat muun muassa, millaista on sijaisvanhemman yhteydenpito ja vuorovaikutus perheestä pois muuttaneen nuoren kanssa? Tutkimuksessa kannattaa myös selvittää, miten sijaisvanhemmat voivat tukea itsenäistynyttä nuorta ja mitkä tekijät edesauttavat suhteen jatkumista tai mitkä puolestaan voivat johtaa suhteen päättymiseen?

Opinnäytetyön tekeminen on ollut mittava prosessi ja se on vienyt enemmän aikaa kuin mitä etukäteen osasimme kuvitella. Perhe-elämän, työn ja opiskelun yhdistäminen opinnäytetyötä tehdessä on vaatinut meiltä jaksamista, asioiden priorisointia ja keskinäistä kannustusta. Yllättävät elämäntilanteet prosessin aikana aiheuttivat tilapäisen notkahduksen motivaatioon panostaa opinnäytetyöhön, mutta yhteinen tavoite antoi kuitenkin voimia työn etenemiseen. On ollut etuoikeus tehdä opinnäytetyötä, jonka tekemiseen molemmat sitoutuivat ja jossa kumpikin sai tuoda esiin omia vahvuuksiaan. Erilainen suuntautuminen opinnoissa on tuonut työhön erilaisia näkökulmia ja antanut työn lopulliselle tavoitteelle huomattavaa lisäarvoa.

7.1 Eettisyys- ja luotettavuuskysymykset

Opinnäytetyössä noudatetaan Tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimaa hyvää tieteellistä käytäntöä. Kaikkia tehtyjä sopimuksia, aikatauluja sekä yleisiä rehellisyyden periaatteita noudatetaan. Opinnäytetyöprosessissa huolehditaan tarvittavien lupien hankkimisesta sekä kunnioitetaan kaikkien kiintymyssuhdekorttien testaamiseen osallistuvien henkilöiden yksityisyyttä. Kenenkään opinnäytetyöhön osallistuvan yhteistyökumppanin tietoja ei julkisteta ilman lupaa. Raportoitujen tietojen paikkansapitävyys tarkistetaan ja huolehditaan asianmukaisten lähdemerkintöjen tekemisestä. Aineistoa kerätessä ja siihen tutustuttaessa tulee muistaa lähdekritiikki. Vaikka näin laaja työ vaatii runsaasti lähdemateriaalia, ei määrä saa kuitenkaan olla laatua tärkeämpää. Lähteiden luotettavuus, ajantasaisuus ja soveltuvuus ovat tärkeässä asemassa, kun aineistoa valikoidaan. (Savonia-ammattikorkeakoulu 2018.)

Työn eettisissä periaatteissa nojaututtiin tutkimuseetiikan normeihin. Nämä normit jaetaan tiedon luotettavuuteen, totuuden etsimiseen sekä niiden henkilöiden kunnioittamiseen, joita kulloinkin tutkitaan. Työtä tehtäessä on tärkeää pitää koko ajan mielessä, että tutkimuksen kohdetta ei millään tavalla vahingoiteta, ei olla epärehellisiä missään työhön liittyvässä asiassa, eikä myöskään tavoitella omaa etua, käyttämällä väärin muiden tuottamia aineistoja tai tutkimustuloksia. (Kokko 2011, 293.)

Pelkkä eettisyyteen pyrkiminen ja asian tiedostaminen eivät takaa eettisyyden toteutumista. Sijaisperheiden kohtaamisessa eettisyyden tulee ilmetä myös käytöksessä, kuten sanoissa, eleissä ja kokonaisvaltaisessa toiminnassa. Sijoitetuilla lapsilla on usein taustallaan traumaattisia kokemuksia ja luottaminen aikuisiin voi olla haastavaa. Kiintymyssuhdekorttien testaamisessa ja lapsen kohtaamisessa on tärkeää huolehtia, että tilanne säilyy alusta loppuun saakka lapsilähtöisenä. Pääpainon testausilanteissa ei tule olla laadukkaan materiaalin saamisessa opinnäytetyötä varten, vaan turvallisen ilmapiirin luominen lapselle. Sijaisvanhempien kohtaamisessa muistetaan riittävä ammatillisuus,

vaikka käsiteltävät asiat ovatkin sijaisvanhemmalle hyvin henkilökohtaisia ja saattavat aiheuttaa voimakkaitakin tunteita.

”Lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista. Lapsen vanhemman ja muun huoltajan tulee turvata lapselle tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi siten, kun lapsen huollosta ja tapaamisoikeudessa säädetyssä laissa (361/1983) säädetään.” (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.2§).

Edellä olevassa viittauksessa kiteytyy eräs tärkeimmistä tämän työn eettisistä periaatteista. Lapsen edun toteutuminen ja hyvinvoinnin turvaaminen ovat keskeisiä asioita kiintymyssuhdekorttien sisältöä mietittäessä. Lastensuojelulaki on tästä syystä tärkeä osa tämän työn lähdeaineistoa.

Huolimatta siitä, että kiintymyssuhdekorttien testaustilanne on molemmille osapuolille uusi ja jännittävä, on tärkeää muistaa sijaisvanhempien ja lapsen aito kuunteleminen ja läsnäolo. Hyvän ja luottamusta rakentavan vuorovaikutussuhteen onnistumista tukee aito kiinnostus siihen, mitä lapsi ja sijaisvanhempi kertovat sekä tilannekohtainen herkkyys reagoida tilanteessa syntyviin tunnetiloihin. Alusta saakka tulee huomioida luottamuksen rakentaminen sijaisvanhemman ja lapsen kanssa, ettei kenelläkään missään vaiheessa kulu voimavaroja sen miettimiseen, onko oma yksityisyys ja intimitteetti varmasti turvattu.

Meille oli tärkeää, että kaikilla opinnäytetyöhöme kuuluvilla henkilöillä oli riittävä tieto työstämme, ennen kuin he tulivat mukaan prosessiin. Tärkeimmät sidosryhmät työssä olivat toimeksiantaja sekä testaukseen osallistuneet perheet. Käsittelimme saamamme aineiston luottamuksellisesti ja kunnioitimme salassapitovelvollisuutta. Testaukseen osallistuneiden perheiden yksityisyyttä suojasimme niin, ettemme kirjoittaneet heidän nimiään ylös edes omiin muistiinpanoihimme. Säilytimme testauksessa käytetyn aineiston asianmukaisesti ja hävitimme sen loppuksi, kun saimme opinnäytetyömme valmiiksi.

Otantamme kiintymyssuhdekorttien testaamiseen oli melko pieni, mutta mielestämme saimme kuitenkin riittävästi aineistoa työhöme. Opinnäytetyötämme lukiessa tulee kuitenkin muistaa, että testauksista saadut vastaukset ja palaute perustuvat jokaisen testauksessa mukana olleen henkilökohtaisiin mielipiteisiin, eikä niitä näin ollen voida yleistää.

7.2 Opinnäytetyön merkitys

Kehitetyn työväliseen, eli kiintymyssuhdekorttien, avulla voidaan parantaa sijoitettujen lasten ja heidän sijaisvanhempiensa välisen suhteen luomista. Kortit myös antavat sijaisperheiden kanssa työskenteleville henkilöille mahdollisuuden vuorovaikutukseen liittyvien asioiden läpikäymiseen. Kortit myös auttavat lapsia tuomaan esille omia tunteitaan sijoituksen aikana. Parhaimmillaan korttien avulla voidaan parantaa sijoitusten onnistumista ja tätä kautta mahdollisesti myös vähentää sijoituspaikan vaihdosta. Valmiit kortit jäävät Suomen perhehoitopalveluiden käyttöön ja niitä voidaan jatkossa hyödyntää erilaisissa koulutuksissa sekä työskentelyssä perheiden ja lasten kanssa. Meille opiskelijoille työ on antanut mahdollisuuden tutustua uusiin työskentelymalleihin, esimerkiksi korttien sisällön ja ulkoasun suunnitteluun, teemahaastattelun toteuttamiseen sekä korttien testaukseen

aidossa toimintaympäristössä. Tulevina sosionomeina (AMK) olemme saaneet tulevaa työelämää varten kokemusta eri sidosryhmien kanssa työskentelystä. Olemme myös oppineet aiempaan tietoperustaamme verrattuna runsaasti lisää kiintymyssuhteesta, mentalisaatiosta sekä lastensuojelulaista. Kaikki edellämainitut tukevat sosionomin (AMK) ammattitaitoa ja antavat valmiuksia työelämässä niin palveluohjauksen – kuin myöskin varhaiskasvatuksen työkentällä.

Heino-ja Säles (2017) ovat artikkelissaan todenneet, että tällä hetkellä perhehoitoon tulevien lasten ja nuorten vaikea psyykinen oireilu on kasvanut ja lähes kaikki sijoitetut lapset tarvitsevat erityistä tukea ja hoitoa. Suurimmalla osalla sijoitetuista lapsista on hoitosuhde lasten-tai nuorten psykiatrian poliklinikalla. Saatujen kokemusten perusteella kaikki sijoitetut lapset hyötyvät resilitenssin ja mentalisaatiokyvyn kasvamiseen liittyvästä terapeutisesta työskentelystä. Resilitenssillä tarkoitetaan taitoa, jonka avulla lapsi voi selvitä elämässään, vaikka hänellä olisi ollut paljon vaikeuksia varhaisemmassa lapsuudessaan. Sijoitetun lapsen resilitenssin kasvuun vaikuttaa positiivisesti hyvä kiintymyssuhde vähintään yhteen aikuiseen. Mentalisaatiokyvyn kasvu lisää kykyä ymmärtää omia - ja toisen tunnetiloja paremmin. Näin sijaisvanhemmat tarvitsevat oman työnsä tueksi erilaisia menetelmiä ja erityistyöntekijöiden tukea ja ohjausta. (Heino ja Säles 2017, 62.) Kiintymyssuhdekortit, jotka opinnäytetyöprosessin aikana kehitimme, ovat hyvänä tukena juuri tällaiseen työskentelyyn, helpottaen tunteiden ilmaisua. Työntekijä voi myös työskennellessään korttien avulla arvioida luontevasti sijaisvanhemman ja lapsen välistä mentalisaatiokykyä.

Kuten edellä olemme kuvanneet, ulottuu opinnäytetyömme merkitys useille eri tasoille. Raportin sisältö tarjoaa kattavasti tietoa muun muassa kiintymyssuhteesta sekä huostaanotettujen lasten sijoituksesta ja se on kenen tahansa hyödynnettävissä. Kiintymyssuhdekortit vastaavat puolestaan sijaisperhetyön tarpeisiin, tarjoten uuden työvälineen työntekijän ja sijaisperheiden väliseen työskentelyyn. Korttien käyttökokemukset tietyn aikajänteen puitteissa, tulevat osaltaan ratkaisemaan sen, tullaanko kortteja jatkossa hyödyntämään koko maan laajuisesti, vai pelkästään Pohjois-Savon alueella. Opinnäytetyömme tärkein tehtävä on kuitenkin nostaa esiin sijoitettujen lasten oikeus pysyvään sijoitukseen. Jokainen epäonnistunut sijoitus, joka kehittämiemme kiintymyssuhdekorttien avulla voidaan välttää, antaa tälle työlle kaikista suurimman merkityksen.

LÄHTEET JA TUOTETUT AINEISTOT

BATEMAN, Anthony ja FONAGY, Peter. 2006. Mentalisaatioon perustuva hoito. Helsinki. 2014. Thre-pia-säätiö

BATEMAN, Anthony ja FONAGHY, Peter 2009. Mentalization-based treatment for borderline personal-ity disorder [verkkajulkaisu]. Word Psychiatry. [Viitattu 2017-11-28.] Saatavissa: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2816926/>

BJÖRKQVIST, Liisa 2008. Soppaa, silytystä ja saippuaa. Julkaisussa: ARKIMIES, Kirsikka (toim.) Ter-veisiä sijaisperheestä. Yhdessä lapsen parhaaksi. Helsinki: Kirjapaja, 18-30.

EKLUND, Eira 2013-09-03. Kiintymyskeskeinen vuorovaikutus traumatisoituneiden, sijoitettujen las-ten ja nuorten kanssa. [luento]. Kuopio. Oivarihi, kuntoutuskoti. [viitattu 2017-03-03].

Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE Sosiaali- ja terveysministe-riö. Lapsen hyvä ja lapsen suojelu Eettisiä näkökulmia lapsen hyvinvointiin, oikeuksiin ja suojeluun. Helsinki. Julkaisija: Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE Sosi-aali- ja terveysministeriö. Verkkajulkaisu. [viitattu 2018-04-13] Saatavana: [http://etene.fi/docu-ments/1429646/4872334/44.Lapsen_hyva_suojelu_f.pdf/c57afd85-9761-48c5-a5c4-4752a5571409](http://etene.fi/documents/1429646/4872334/44.Lapsen_hyva_suojelu_f.pdf/c57afd85-9761-48c5-a5c4-4752a5571409)

GOLDING, Kim.S.2014. Hoitava kiintymys -Terapeuttinen vanhemmuus. Käsikirja kasvattajille ja am-mattilaisille. Tampere: PT-kustannus.

HARI, Riitta, JÄRVINEN, Jaakko, LEHTONEN, Johannens, LONKA, Kirsti, PERÄKYLÄ, Anssi, PYYSIÄI-NEN, Ilkka, SALENIUS, Stephan, SAMS, Mikko ja YLIKOSKI, Petri. 2015. Ihmisen mieli Taliina. Prin-ton Trukikoda.

HEINO, Tarja ja SÄLES, Emilia 2017.lasten ja perheiden yksilöllisiin tarpeisiin vastaava perhehoito-kohti perhehoidon laadun varmistamista.verkkajulkaisu.Terveys- ja hyvinvointilaitos. Saatavana: [https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132434/URN_ISBN_978-952-302-857-9.pdf?se-quence=1.](https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132434/URN_ISBN_978-952-302-857-9.pdf?sequence=1)

HIRN, Maria 2015. Sijaisvanhemman ja sijoitetun lapsen kiintymyssuhde pitkäaikaisissa perhesijoi-tuksissa. Sijaisvanhemman kokemusten tarkastelua. [verkkosivusto] Yhteiskunta- ja kulttuuritietei-den laitos. Tampereen yliopisto. Sosiaalityön Pro gradu – tutkielma. [viitattu] 2018-04-13] Saata- vissa <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/97708/GRADU-1436253949.pdf?sequence=1>

HIRSIJÄRVI, Sirkka ja HURME, Helena. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käy- täntö. Helsinki: Gaudemus.

HUGHES, Daniel. A. 2006.Tie traumasta tervehtymiseen-Rakkauden herättäminen syvästi vaurioitu- neissa lapsissa. Tampere.PT-kustannus.

HUGHES, Daniel. A. 2011. Kiintymyskeskeinen vanhemmuus. Toimivuutta kasvatukseen. Tampere. PT-kustannus.

HÄMÄLÄINEN, Kati. 2012. Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhe- suhteilleen. Helsinki. Väestöliitto.

JANHUNEN, Tarja. 2008. Jotta sijoitukset kestäisivät. Julkaisussa: KETOLA, Jari. (toim.) Menetyksistä mahdollisuuksiin. - Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Juva. PS-kustannus.137-140.

- KALLAND, Mirja.2014. Vanhemman mentalisaatiokyky. Julkaisussa: VIINIKKA, Anne. (toim.) Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. Tampere.Manherheimin Lastensuojeluliitto.32-33.
- KAUPPILA, Marjatta ja Pertti.2008. Sijaisäiti suree lapsen kovia kokemuksia. Julkaisussa: ARKIMIES, Kirsikka (toim.) Terveisiä sijaisperheestä. Yhdessä lapsen parhaaksi. Helsinki: Kirjapaja, 73 -86.
- KESKINEN, Laura ja KETTUNEN, Tiia-Maria. 2015. Se on semmosta rakentamista ja virkkaamista” Sijaisvanhempien kokemuksia läheisverkoston läsnäolosta sijaisperheen arjessa. [verkkosivusto] Sosiaalialan koulutusohjelma. Tampereen ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. [viitattu] http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/104172/Keskinen_Laura_Kettunen_Tiia-Maria.pdf?sequence=3&isAllowed=y
- KOKKO, Riitta-Liisa.2011. Monitieteisen arviointitutkimuksen arvot ja etiikkaJulkaisussa: PEHKONEN, Aini ja VÄÄNÄNEN-FOMIN, Marja(toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Juva: PS-kustannus,293.
- KOUVO, Anna ja SILVEN, Maarit. 2010. Vuorovaikutus, varhainen kiintymyssuhde ja psyykinen hyvinvointi. Saarijärvi. Saarijärven Offiset Oy.
- KUPZYK, Sara, ja MAROTZ, R, Lynn.2016. Parententing Todays Children A Developmental perspective. Printed in the United States of America.
- KvaliMOTV - 5.4 Toimintatutkimus - Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavana: www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L5_4.html
- (Lastensuojelulaki 12.2.2010/88.37§.) Saatavana: www.finlex.fi > Finlex > Lainsäädäntö > Ajantasainen lainsäädäntö
- Lastensuojeluinfo. [viitattu 2018-02-04.] Saatavana: <https://www.lastensuojelu.info/>
- LARMO, Anneli. 2017. Mentalisaatio-kyky pitää mieli mielessä. Julkaisussa: LAITINEN, Irmeli ja OLLIKAINEN, Sria. (toim.) Mentalisaatio-teorista käytäntöön. Hermes Oy.Tampere.15, 19-20.
- LYYTINEN, Heikki, LYYTINEN, Paula, KORAKIANGAS, Mikko.1997. Näkökulmia Kehityopsykologiaan-Kehitys kontekstissaan. Porvoo. WSOY.
- MATTSON, Titti ja VINNERLJUNG, Bo. 2016. Barn i Familjenhem. [viitattu 2018-02-18.] Saatavana: <https://www.sns.se/aktuellt/barn-i-familjehem-forslag-pa-atgarder-som-skulle-gora-skillnad-for-samhallets-mest-utsatta/>.
- NIEMI, Päivi. 2013. Resuinen ja Rikas. Hämeenlinna. Päivä Osakeyhtiö.
- Perhehoitolaki 20.3.2015/263.2§. [viitattu 2017-03-04] Saatavana: www.finlex.fi > Finlex > Lainsäädäntö > Säädökset alkuperäisinä > 2015
- Perhehoito 2018.[viitattu 2018-02-02] Saatavana: <https://www.familiar.fi/perhehoitopalvelut>
- Pohjois -Savon lastensuojelun kehittämisyksikkö. [viitattu 2017-04-01] Saatavana: www.pslastensuojelu.fi
- Savonia-ammattikorkeakoulu 2018 [viitattu 2018-04-10] Saatavana: <https://reppu.savonia.fi/opinneytetyo/amktutkinnot/Sivut/eettisyys-ja-luotettavuus.aspx>
- Suomen sijaisperhehoito. [viitattu 2017-04-04] Saatavana: perhelapselle.fi/yhteystiedot
- TENHUNEN-KEJONEN Minna, sosiaalipsykologi, koordinaattori. Suomen sijaisperhehoitopalvelut. [Haastattelu 21.3.2017 Kuopio.]
- VILEN, Marika, VIHUNEN, Riitta, VARTIAINEN, Jari, SIVEN, Tuula, NEUVONEN, Sohvi ja KURVINEN, Auli. 2006.Lapsuus- erityinen elämänvaihe. Helsinki. WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Terveysten -ja hyvinvoinnilaitos 2014. Lastensuojelu. Tilastoraportti. [viitattu 2017-03-04.] Saatavana: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129537/Tr25_15.pdf?sequence=4
- Terveysten-ja hyvinvointilaitos 2016. Lastensuojelu. Tilastoraportti. [viitattu2018-03-04] 03Saatavana: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129537/Tr25_15.pdf?sequence=4

TUOVILA, Pirjo. Menetykset ja lapsen kehitys.2008 .WS. Julkaisussa. VIINIKKA, Anne. (toim.) Mentalisaatio-perheiden kohtaamisessa. Tampere. Manneheimin Lastensuojeluliitto.39-43, 52-55, 63-65, 68-70.

VAINTOLA, Kimmo. 2008. Paras läsnäolevista. Julkaisussa: ARKIMIES, Kirsikka(toim.) Terveisiä sijaisperheestä. Yhdessä lapsen parhaaksi. Helsinki.Kirjapaja. 31-50.

Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE Sosiaali- ja terveysministeriö. Lapsen hyvä ja lapsen suojelu Eettisiä näkökulmia lapsen hyvinvointiin, oikeuksiin ja suojeluun. Helsinki. Julkaisija: Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE Sosiaali- ja terveysministeriö. Verkkojulkaisu. [viitattu 2018-04-13] Saatavana: http://etene.fi/documents/1429646/4872334/44.Lapsen_hyva_suojelu_f.pdf/c57afd85-9761-48c5-a5c4-4752a5571409

VILKA, Hanna ja AIRAKSINEN Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.

LIITE 1: TEEMAHAASTATTELUN KYSYMYSRUNKO

- Miten kortteja hyödynnetään työvälineenä sijaisperhetyöskentelyssä?
- Tuleeko kortteihin kuvia ja/tai tekstiä?
- Mikä on korttien lukumäärä?
- Miten kortteja käytetään käytännössä?
- Tarvitaanko korttien käyttöön ohjeet?
- Käytetäänkö kortteja muiden - kuin sijaisvanhempien ja lasten kanssa?
- Miten korttien toimivuutta voidaan testata?
- Mikä on kiintymyssuhdekorttien käytön tavoite?
- Millaisia asioita korttien avulla halutaan käsitellä?
- Mihin korteilla vaikutetaan?
- Mitkä ovat korttien hyödyt?

LIITE 2: KYSYMYKSIÄ VANHEMMILLE

Vanhempien kiintymyshistoria

Miten kuvaat suhdettasi omiin vanhempiisi ollessasi lapsi?

Miten toimit lapsena, kun sinulla oli paha mieli?

Miltä sinusta tuntui, kun olit ensikertaa erossa vanhemmistasi?

Tuntuiko joskus, että olet vanhempiesi hylkäämä?

Mitä mieltä olet vanhempiesi toimintatavoista, kun olit lapsi?

Mitä asioita haluaisit tehdä itse vanhempana samalla tavalla tai eri tavoin kuin omat vanhempasi?

Mistä lapsuuden kokemuksista itse luulet oppineesi?

Reflektioivia kysymyksiä vanhemmille

Muistatko mitä ajattelit siinä tilanteessa, kun lapsellasi oli paha olla tai lapsi oli vihainen?

Miltä sinusta se vanhempana tuntui?

Miten voisit kuvailla sen näkyneen omassa käytöksessäsi?

Miltä ajattelet sen lapsessa tuntuneen?

Mitä koko tilanteessa oli hyvää tai /hankalaa sinulle vanhempana?

Mitkä asiat tilanteessa olivat mielestäsi lapselle positiivisia ja mitkä puolestaan haastavia tai negatiivisia?

Miten luulet omien tunteidesi /kokemustesi vaikuttaneen lapseen?

Miten koet lapsen tunteen/kokemuksen vaikuttaneen sinuun?

Miten lapsi ilmaisi tilanteessa omia tunteitaan ja ajatuksiaan?

(Viinikka 2015. 79,112.)

Kysymyksiä lapsille

Onko sinulla kiva perhe?

Mikä on perheessäsi parasta?

Mistä tulet iloiseksi/surulliseksi?

Onko kotona asioita joista et pidä?

Onko kotona turvallista olla?

Huomioivatko vanhemmat sinua tarpeeksi?

Kiitetäänkö ja kehutaanko sinua usein?

Mitä teet yhdessä vanhempien kanssa?

Mitä teet sisarustesi kanssa?

Miltä sinusta tuntuu kun isä tai äiti suuttuvat?

Mitä asioista sinulle tulee riitaa vanhempiesi kanssa?

Tuleeko sinulle joskus riitaa sisarustesi kanssa?

Mikä sinua pelottaa?

Tuntuuko sinusta, että vanhemmat tykkäävät sinusta?

Onko vanhemilla aikaa jutella ja olla sinun kanssasi?

Voitko näyttää kotona sen, kun sinua suututtaa jokin asia?

Pelleileltkö vanhempiesi kanssa?

LIITE 3: KYSYMYSLOMAKE

KYSYMYKSET KORTTIEN TOIMIVUUDESTA TYÖSKENTELYYN SIJAISPERHEIDEN KANSSA

1. Toimivatko kortit keskustelun tukena?
2. Mitä parannuksia toivot korttien ulkonäköön?
2. Auttoivatko kortit tunnistamaan omia tunnetilojasi?
4. Koitko korteista olevan apua omaan työskentelyysi?
5. Mitä ehdotuksia sinulla on korttien käyttöön?

LIITE 4: KORTTIEN KÄYTTÖOHJE

Kiintymyssuhdekorttien käyttömahdollisuuksia

Kortit on tarkoitettu toiminnalliseksi apuvälineeksi tarkasteltaessa vanhempien ja lasten välistä kiintymyssuhdetta. Korttien avulla vanhempien ja lasten on helpompi tunnistaa ja pohtia omaa kiintymyssuhdettaan. Työntekijät, jotka työskentelevät erilaisten lasten ja perheiden kanssa, voivat korttien kysymysten ja tunnekuvien kautta selvittää minkälainen kiintymyssuhde vanhemmalla tai lapsella on. Jos vanhemmilla tai lapsilla ei ole aiempaa kokemusta korttien käytöstä, työntekijä voi itse esimerkin kautta esitellä korttien käyttöä. Lisäkysymysmalleja ja ideoita korttien käyttöön löytyy esimerkiksi Anne Viinikan toimittamasta kirjasta ”Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa”. (s. 79,81 ja 89, 107). Kortteja voi hyödyntää myös päiväkodissa, jos esimerkiksi huomataan hankaluutta vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksessa tai jos lapsen on vaikea sanoittaa omia tunnetilojaan. Myös päiväkodin Vasu-keskusteluissa korttien avulla on usein helpompi käydä läpi asioita, joissa lapsi tarvitsee harjoitusta ja tukea.

Korttien käyttö sijaisvanhempien ja lasten kanssa

Työntekijä voi valita korteista ne, joiden avulla hän kokee ymmärtävänsä paremmin vanhemman mentalisaatitasoa ja lapsen tilannetta. Vanhempien voi korttien avulla olla helpompi pohtia omaa lapsuuttaan ja kiintymyssuhdehistoriaansa, sekä sitä mitkä asiat ovat olleet heidän lapsuudessaan merkittäviä, niin positiivisessa - kuin negatiivisessa merkityksessä. Perheen vanhempien kanssa voi myös sopia, mitkä kortit heidän mielestään on hyvä käydä läpi lapsen kanssa. Sijoitetun lapsen voi olla vaikea ilmaista negatiivisiä tunteita. Korttien kuvien avulla pienenkin lapsen on helpompi tuoda omia tunteitaan esille. Kortteja käytettäessä on tärkeää muistaa, ettei aikuinen yritä vaikuttaa lapsen tuottamaan puheeseen, vaan lapsi saa kertoa asioista omien tuntemuksiensa mukaan, omalla ikä- ja kehitystasollaan.

Arjen kulku

Korttien avulla voidaan käydä lapsen kanssa läpi hänen arkeaan perheessä. Voidaan esimerkiksi pohtia, mitä asioita on mukava tehdä perheen kanssa yhdessä, mitä on hauskaa puuhata sisarusten kanssa, mitkä asiat aiheuttavat riitoja ja onko kotona turvallista? Kortteja voidaan käyttää myös vanhempien ja lasten ristiriitatilanteiden selvittelyssä.

Lapsen oma elämäntarina

Korttien käyttö on hyvä tuki, kun selvitetään aikaisempaan elämään liittyviä - niin hyviä kuin huonoja - tapahtumia. Pienen lapsen kanssa on hyvä käydä korttien kuvat ja merkitykset yhdessä läpi, jotta lapsi ymmärtää niiden merkityksen. Lapsi voi korttien avulla ilmaista, mitkä ovat olleet iloisia ja hyviä asioita ja mitkä pelottavia tai surullisia asioita.

Tulevaisuus

Vanhemmille ja lapsille voi ehdottaa, että korttien joukosta voi etsiä itselleen sopivia "tavoitekortteja". Jos lapsen on esimerkiksi vaikea ilmaista pahaa mieltä vanhemmille, hän voi yrittää kortin avulla tuoda tunteensa esille, vaikkapa piirtämällä surulliset kasvot. Vanhemmat voivat näyttää lapselle esimerkiksi korttia, jossa perheellä on mukavaa yhdessä. Tämän jälkeen voidaan pohtia, missä tilanteessa tämä lapsen mielestä toteutuu.

